

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις στις χώρες της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ

Δημήτρης Βλάχος*

Περίληψη

Στο άρθρο αυτό αναλύονται οι ξένες δυτικές επενδύσεις κατά χώρα προελεύσεως, που έχουν πραγματοποιηθεί στις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ. Γίνεται προσπάθεια να εντοπιστούν οι σημαντικότεροι δυτικοί επενδυτές στην περιοχή και να διαφοροποιηθούν οι χώρες υποδοχής, με βάση τις δυνατότητες και τις προοπτικές προσέλκυσης ξένων επενδύσεων. Ειδική μνεία γίνεται στην Ελλάδα, σαν επενδυτή στις παραπάνω χώρες. Καταβάλλεται προσπάθεια για μια γεωγραφική διαφοροποίηση αναφορικά με τις δυνατότητες των ελληνικών επιχειρήσεων, για την πραγματοποίηση επενδύσεων στην περιοχή.

Εισαγωγή

Η αλληλεξάρτηση που προϋπήρχε μεταξύ Ανατολής και Δύσης από τη δεκαετία του '70 εντατικοποιήθηκε μετά την κάρρευση των καθεστώτων στις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ. Η αλληλεξάρτηση αυτή, εκτείνεται σε ένα ευρύ πλέγμα σχέσεων, που περιέχουν τις εμπορικές ροές (κινήσεις αγαθών και υπηρεσιών), καθώς και τις κινήσεις κεφαλαίων, εργατικού δυναμικού, τεχνικής βοήθειας και μεταφοράς τεχνολογίας. Όλοι οι ανωτέρω παράγοντες είναι σημαντικό-

---

* Υποψήφιος διδάκτορας του Πανεπιστημίου Bordeaux I.

τατοι για την ανάπτυξη της οικονομίας των χωρών αυτών και για το μετασχηματισμό τους σε οικονομίες της αγοράς, ιδιαίτερα κατά τη μεταβατική περίοδο. Οι κινήσεις των κεφαλαίων προς τις χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης, αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα για την αύξηση της παραγωγής, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της βιομηχανίας, τον εκσυγχρονισμό της βιομηχανίας, τη μεταβολή της συνθέσεως των εξαγωγών με την αύξηση του ποσοστού των βιομηχανικών προϊόντων, καθώς και την ενσωμάτωση των χωρών αυτών στη διεθνή οικονομία. Επίσης ένα άλλο σημαντικό στοιχείο το οποίο δεν πρέπει να παραβλέπεται, είναι το εξωτερικό χρέος των χωρών αυτών, το οποίο απορροφά σε μερικές χώρες τεράστια ποσά για την αποπληρωμή του.

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και η συνεργασία μεταξύ τους, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στο σύστημα των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Ενδεικτικά της σπουδαιότητας των επιχειρήσεων αυτών είναι τα παρακάτω στοιχεία: οι 600 μεγαλύτερες πολυεθνικές εταιρίες εξασφαλίζουν το 25% στην παγκόσμια βιομηχανική παραγωγή. Σχεδόν το μισό του παγκοσμίου εμπορίου συνδέεται με διάφορες δραστηριότητες των πολυεθνικών επιχειρήσεων. Το 90% του διεθνούς εμπορίου των ΗΠΑ συνδέεται με τις δραστηριότητες αυτών των επιχειρήσεων, ενώ το ίδιο ποσοστό υπάρχει και για το Ηνωμένο Βασίλειο.

Υπολογίζεται ότι οι πολυεθνικές τράπεζες και άλλοι χρηματοδοτικοί οργανισμοί ελέγχουν περίπου το 80-85% των διεθνών χρηματοδοτήσεων. Οι ροές των διεθνών επενδύσεων καθορίζονται από την συμπεριφορά των πολυεθνικών επιχειρήσεων, οι οποίες λαμβάνουν τις επενδυτικές τους αποφάσεις βάσει της διεθνούς ανταγωνιστικής τους θέσης. Εφόσον λοιπόν οι πολυεθνικές επιχειρήσεις επιδρούν ουσιαστικά στο μέγεθος των διεθνών επενδύσεων, στη γεωγραφική και τομεακή τους κατανομή, οι χώρες που καταβάλλουν προσπάθειες για προσέλκυση στο έδαφός τους ξένων επενδύσεων, πρέπει να είναι σε θέση να παρακολουθούν την στρατηγική αυτών των επιχειρήσεων.

Είναι ευρέως δεκτό ότι σήμερα οι άμεσες διεθνείς επενδύσεις παίζουν τεράστιο ρόλο διεθνώς, πολύ περισσότερο από ό,τι στο παρελθόν. Οι άμεσες επενδύσεις αποτελούν το δίαυλο για τη μετάδοση διεθνώς της τεχνολογίας, των μεθόδων marketing, management, την εξασφάλιση των πηγών πρώτων υλών και των πηγών των κεφαλαίων, την απόκτηση ειδικών και την αναδιανομή του εισοδήματος σε παγκόσμια κλίμακα. Οι σχέσεις συνεργασίας και οι όροι ανταγωνισμού μεταξύ των πολυεθνικών επιχειρήσεων,

επηρεάζουν σημαντικά τις διακρατικές σχέσεις. Η διεθνής συνεργασία και ο ανταγωνισμός των διεθνών εμπορικών και επιχειρηματικών δικτύων, διαδραματίζουν σημαντικότερο ρόλο στην ενοποίηση των εθνικών οικονομιών και στο άνοιγμα των διεθνών αγορών.

Οι χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης βρέθηκαν επί 40 χρόνια έξω από αυτό το διεθνές δίκτυο που έχει υφανθεί από τη συνεργασία μεταξύ των πολυεθνικών επιχειρήσεων σε διεθνές επίπεδο. Οι επιχειρήσεις των χωρών της ανατολικής Ευρώπης ήταν σχεδόν απομονωμένες από το διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Σε γενικές γραμμές, η σύναψη απευθείας σχέσεων με επιχειρήσεις του εξωτερικού ήταν αδύνατη, καθόσον απαγορευόταν από τις εθνικές νομοθεσίες (λόγω κρατικού μονοπωλίου του εξωτερικού εμπορίου). Οι οργανισμοί του εξωτερικού εμπορίου μονοπωλούσαν τις σχέσεις με τις ξένες χώρες. Εκτός από την απαγόρευση άμεσης εμπορίας με το εξωτερικό, υπήρχαν και άλλες διατάξεις, χαρακτηριστικές του συστήματος της κεντρικά σχεδιασμένης οικονομίας. Υπήρχε διαχωρισμός του επιπέδου των τιμών της εγχώριας αγοράς από τις διεθνείς τιμές. Η σύνδεση του επιπέδου τιμών των δύο αγορών (εθνικών και διεθνών) ήταν δύσκολη, καθόσον, στις μεν χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης, το επίπεδο των τιμών καθοριζόταν διοικητικά, στις δε δυτικές αγορές, λειτουργούσε η τιμή συναλλάγματος, η οποία καθοριζόταν κατά τρόπο τεχνικό και διοικητικό. Υπήρξε περιορισμός ή και απαγόρευση διενέργειας ξένων επενδύσεων στο έδαφος των χωρών της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ. Το τραπεζικό σύστημα χαρακτηριζόταν σαν «monobank», καθόσον οι λειτουργίες της Κεντρικής Τραπεζής και οι εμπορικές λειτουργίες, εκτελούνταν από το ίδιο τραπεζικό γκρουπ. Θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι τα παραπάνω αναφερόμενα ίσχυαν για το παραδοσιακό μοντέλο κρατικού σχεδιασμού της οικονομίας. Μετά το 1960 όμως, οι χώρες εισήγαγαν μεταρρυθμίσεις, το εύρος των οποίων διέφερε από χώρα σε χώρα. Παρά τις μεταρρυθμίσεις βέβαια, το βασικό χαρακτηριστικό των οικονομιών των χωρών της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ –η απομόνωση της εγχώριας παραγωγικής επιχείρησης από τις διεθνείς αγορές– παρέμεινε μέχρι το 1989.

Ιστορική αναδρομή

Υπήρχε τεράστια εισροή ξένων επενδύσεων προς τις χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης, μέχρι την περίοδο πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Ο δείκτης «συνολικό επενδεδυμένο ξένο κεφάλαιο/ΑΕΠ» ήταν σε πολλές ανατολικές χώρες υψηλότερος από αυτό των δυτικών χωρών και ακόμη υψηλότερος από το δυτικό μέσο όρο.

Στο παρελθόν, η κατάσταση στις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ ήταν διαμετρικά αντίθετη της σημερινής. Πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, η συμμετοχή του δυτικού κεφαλαίου στις ανατολικές χώρες ήταν η ακόλουθη: Στη Ρουμανία, το 85% της βιομηχανίας βρισκόταν υπό ξένη ιδιοκτησία. Στη Πολωνία, το 52,1% των ορυχείων και χυτηρίων, ελεγχόταν από το ξένο κεφάλαιο, στη βιομηχανία πετρελαίου το ποσοστό ανερχόταν σε 87,5%, στη χημική βιομηχανία σε 59%, στον τομέα των ασφαλειών σε 59%. Στην Ουγγαρία και Τσεχοσλοβακία, η διείσδυση του ξένου κεφαλαίου ήταν ιδιαίτερα αισθητή στον τραπεζικό τομέα. Πιο συγκεκριμένα, το συνολικό επενδεδυμένο ξένο κεφάλαιο αντιπροσώπευε το 35% του ΑΕΠ στη Ρωσία του 1913. Στις παραμονές του μεγάλου οικονομικού κραχ (1930), οι άμεσες ξένες επενδύσεις αντιπροσώπευαν το 70% του ΑΕΠ στην Ουγγαρία, Ρουμανία και Γιουγκοσλαβία και περίπου το 40% στη Βουλγαρία. Για την Πολωνία, το ποσοστό ανήρχετο (1929-1930) σε 25%, ενώ για την Τσεχοσλοβακία, ο αντίστοιχος δείκτης ήταν 15%. Για την εποχή εκείνη ο μέσος όρος στις χώρες της δυτικής Ευρώπης ήταν περίπου 15%. Για την Ιταλία την εποχή εκείνη ο δείκτης ήταν 6%, που αποτελεί ποσοστό μικρότερο του δυτικού μέσου όρου.

Οι τωρινές άμεσες επενδύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί στις χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης, αντιπροσωπεύουν ένα μικρό ποσοστό των παγκόσμιων επενδύσεων. Το παγκόσμιο συνολικό στοκ των άμεσων διεθνών επενδύσεων εκτιμάτο το 1991 σε 1,5 τρισεκατομύρια δολάρια. Το συνολικό στοκ των άμεσων επενδύσεων στις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ ανήλθε το 1991 σε 9,6 δισ. δολάρια, ήτοι ποσοστό 0,2% του παγκοσμίου στοκ.

Γενικό πλαίσιο ξένων επενδύσεων στις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ μετά το 1989

Μετά το 1989, όλες οι χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ, θέσπισαν νομοθεσίες, παρέχοντας κίνητρα για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Είναι όμως γενικά αποδεκτό, ότι η θέσπιση της κατάλληλης νομοθεσίας δεν αρκεί για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων στις χώρες αυτές, αν δεν συνοδεύεται από μέτρα που θα τείνουν στη δημιουργία συνθηκών ελεύθερης αγοράς.

Οι *ιδιωτικοποιήσεις* θεωρούνται ένας σημαντικός δίαυλος για την ενεργοποίηση ημεδαπών και αλλοδαπών κεφαλαίων και για τη διαφοροποίηση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και την είσοδο αλλοδαπών στις οικονομικές δραστηριότητες των χωρών της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της ΕΣΣΔ. Στις χώρες αυτές είχαν δημιουργηθεί μεγάλα βιομηχανικά συγκροτήματα, τα οποία ελέγχονταν από την κυβέρνηση. Τα συγκροτήματα αυτά σε πρώτη φάση πρέπει να διασπασθούν σε μικρότερες μονάδες και στη συνέχεια να αρχίσει η διαδικασία ιδιωτικοποίησής τους. Τυχόν ιδιωτικοποίηση των αρχικών τεραστίων συγκροτημάτων, περιέκλειε κινδύνους υπερσυγκέντρωσης και δημιουργίας ιδιωτικών μονοπωλίων. Εκτιμάται ότι οι μικρού μεγέθους ιδιωτικοποιημένες επιχειρήσεις θα προσελκύσουν περισσότερα κεφάλαια από ό,τι οι κρατικές επιχειρήσεις, από τους δυτικούς επενδυτές.

Δημιουργία Τραπεζικού συστήματος: Περιλαμβάνει λειτουργία εμπορικών τραπεζών, εγκατάσταση ξένων τραπεζικών ιδρυμάτων στις χώρες αυτές και σαφή διάκριση του ρόλου της Κεντρικής Τράπεζας και των εμπορικών τραπεζών. Οι εμπορικές τράπεζες καλούνται να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στις χώρες αυτές κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου προς την οικονομία της αγοράς: διοχετεύουν την εγχώρια αποταμίευση σε επενδύσεις, μειώνουν το κόστος κεφαλαίου για επενδύσεις, εκτιμούν τις επενδυτικές προτάσεις και κατανέμουν τις πιστώσεις σύμφωνα με εμπορικά κριτήρια της αγοράς. Η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού τραπεζικού συστήματος, θα καταστήσει ελκυστικότερη τη διενέργεια ξένων επενδύσεων στις χώρες αυτές.

Δημιουργία αγοράς κεφαλαίου: Η αγορά κεφαλαίου διευκολύνει την άντληση κεφαλαίων για το δημόσιο και για τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας και επιπλέον εισάγει τον ανταγωνισμό με

τις τράπεζες που θεωρούνται σαν εναλλακτική πηγή άντλησης κεφαλαίων. Στις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ, υπήρχε, υπάρχει και θα υπάρχει για τα επόμενα χρόνια, πρόβλημα σημαντικής αύξησης της εγχώριας αποταμίευσης για την αγορά μετοχών των προς ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων μέσω της αγοράς χρεογράφων. Η ύπαρξη της τελευταίας αναμένεται να προσελκύσει ξένους επενδυτές, για την κάλυψη της αδυναμίας της εγχώριας αποταμίευσης.

Η εφαρμογή μιας συναλλαγματικής πολιτικής και η εισαγωγή της μετατρεψιμότητας: Περιέχει τα ακόλουθα στάδια:

– κατάργηση των πολλαπλών συναλλαγματικών ισοτιμιών και εφαρμογή μιας ενιαίας ισοτιμίας (ενοποίηση).

– καθορισμός του επιπέδου της ενοποιημένης πλέον τιμής συναλλάγματος.

– επιλογή του συστήματος της συναλλαγματικής ισοτιμίας: σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, κυμαινόμενες ή crawling peg.

– επιλογή του βαθμού της μετατρεψιμότητας του εθνικού νόμισματος. Η μετατρεψιμότητα των εθνικών νομισμάτων αποτελεί σημαντικό θετικό παράγοντα για τη διενέργεια ξένων επενδύσεων. Η δυνατότητα του επενδυτή να επαναπατρίσει, στο νόμισμα που διενήργησε την επένδυση ή σε άλλο μετατρέψιμο νόμισμα, τα κέρδη ή κεφάλαια από την επένδυσή του είναι μεγάλης σημασίας, καθόσον του επιτρέπει τη δέσμευση μεγαλύτερων επενδυτικών κεφαλαίων στα αρχικά στάδια της επένδυσης. Μερικές χώρες έχουν εισάγει την εσωτερική μετατρεψιμότητα των νομισμάτων τους (current account convertibility – μερική μετατρεψιμότητα). Το επόμενο στάδιο αποτελεί η εξωτερική μετατρεψιμότητα (financial convertibility – το ξένο νόμισμα αποκτάται ελεύθερα για τις συναλλαγές του λογαριασμού κεφαλαίων, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας διενέργειας άμεσων επενδύσεων, επενδύσεων χαρτοφυλακίου, μεταφορά στο εξωτερικό προσωπικών περιουσιακών στοιχείων ή αγορά ξένης περιουσίας).

Το επίπεδο των τιμών της εγχώριας αγοράς καθορίζεται στις περισσότερες χώρες βάσει των δυνάμεων της αγοράς (με εξαίρεση ορισμένα είδη), με εύρος, το οποίο διαφέρει από χώρα σε χώρα. Με τη μείωση των κρατικών επιδοτήσεων, οι εγχώριες τιμές προσεγγίζουν το επίπεδο των τιμών της διεθνούς αγοράς. Επιτρέπεται πλέον σε όλες τις επιχειρήσεις και στους ιδιώτες, η απευθείας ανάπτυξη οικονομικών και εμπορικών σχέσεων με το εξωτερικό.

Θα εξετασθεί στη συνέχεια η επίδραση της εισαγωγής νομοθεσίας καθώς και των παραπάνω μέτρων στην προσπάθεια προσέλκυσης ξένων επενδύσεων.

Επενδύσεις κατά χώρα

Οι ξένες επενδύσεις που αναφέρονται για όλες τις χώρες κατωτέρω, αφορούν επενδύσεις, οι οποίες πράγματι λειτουργούν, όχι απλά εγγεγραμμένες (μεικτές επιχειρήσεις ή επιχειρήσεις οι οποίες ελέγχονται κατά 100% από ξένους επενδυτές). Υπάρχει έντονο πρόβλημα με τα στατιστικά στοιχεία, από τα οποία μερικά δεν αναφέρονται σε συγκρίσιμες χρονικές περιόδους. Για το λόγο αυτό στο τέλος κάθε εξεταζομένης χώρας παραθέτουμε τα πλέον πρόσφατα μη αναλυτικά στατιστικά δεδομένα. Παρόλες τις εν λόγω αδυναμίες, θεωρούμε ότι τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία, μας επιτρέπουν να διακρίνουμε κάποιες τάσεις.

Πρώην Τσεχοσλοβακία

Για λόγους ιστορικούς αξίζει να αναφερθεί, ότι πριν από το 1948 ήταν η χώρα η πλέον προωθημένη στην εφαρμογή των αρχών της αγοράς στην οικονομία της, καθώς και η πλέον αναπτυσσόμενη οικονομικά. Μετά το 1948, υιοθέτησε ένα από τα πιο αυστηρά συστήματα κεντρικού προγραμματισμού της οικονομίας της, τα οποία εφάρμοσε μέχρι τα τελευταία χρόνια (η προσπάθεια των μεταρρυθμίσεων του 1968 απέτυχε λόγω καταστολής της «Άνοιξης της Πράγας»). Η πρώην Τσεχοσλοβακία είχε δώσει πολύ μεγάλη έμφαση στην ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας, με αποτέλεσμα, ο εν λόγω τομέας να συμβάλει με 20% στη διαμόρφωση του καθαρού υλικού προϊόντος.

Η πρώην Τσεχοσλοβακία βρισκόταν στο τέλος του 1990 (όταν άρχισαν οι ριζικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις) σε σχετικά καλή οικονομική κατάσταση, με καλούς μακροοικονομικούς δείκτες, χαμηλό εξωτερικό χρέος και γενικά με μικρές μακροοικονομικές ανισορροπίες.

Κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων ετών, η πρώην Τσεχοσλοβακία παρουσίασε ύφεση, με πτώση στο ΑΕΠ, σχετικά υψηλούς ρυθμούς πληθωρισμού, κατάρρευση του εμπορίου με τις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ και ανεργία. Ο ρυθμός αυξήσεως

του ΑΕΠ στην πρώην Τσεχοσλοβακία, παρουσίασε την ακόλουθη εικόνα: 1989: -0,7, 1990: -3,1, 1991: -14, ενώ για το 1992 αναμένεται σταθεροποίηση και το 1993 μικρή αύξηση. Η ανεργία, η οποία ήταν άγνωστη στο παρελθόν, σήμερα κυμαίνεται στο επίπεδο του 6%. Ο ρυθμός πληθωρισμού τα τελευταία τρία χρόνια ήταν: 1990: 18,4%, 1991: 54%, 1992: 15%. Το εμπόριο με τις χώρες της τέως ΚΟΜΕΚΟΝ έχει μειωθεί προς όφελος του εμπορίου με τις δυτικές χώρες και ιδιαίτερα με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε). Το 1987, το εμπόριο της πρώην Τσεχοσλοβακίας με την Ε.Ε. αποτελούσε το 25% του εξωτερικού της εμπορίου, ενώ το 1991 το 38%. Το 1987, το εμπόριο της πρώην Τσεχοσλοβακίας με την Τ. ΕΣΣΔ αποτελούσε το 35% του εξωτερικού της εμπορίου, ενώ το 1991 το 25%. Τώρα το 65% των εξαγωγών της πρώην Τσεχοσλοβακίας κατευθύνονται προς τις βιομηχανικές χώρες, ενώ μόνο το 14% των εξαγωγών της προς τις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ.

Η εσωτερική μετατρεψιμότητα της Τσεχοσλοβακικής κορώνας έχει θεσπισθεί από τον Ιανουάριο του 1991, το δε Δεκέμβριο του ιδίου έτους εισήγαγε τις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες για το νόμισμά της.

Πίνακας 1

Ξένες επενδύσεις στην πρώην Τσεχοσλοβακία κατά χώρα προελεύσεως 1983-1990

Χώρα/Περιοχή	Καταστατικό κεφάλαιο			
	Σύνολο	Ξένες		Αριθμός
	(*) κ.Τσ. (000)	κ.Τσ. (000)	000\$	
Δυτ. Ευρώπη	1611.3	777.7	71.8	195
Ε.Ε.	1217.4	545.5	53.2	90
Χώρες ΕΦΤΑ	391.9	231.1	18.6	102
Υπόλοιπο Ευρ.	2.0	1.1	0.0	3
Άλλες	1185.4	505.3	60	36
Σύνολο	2797	1283	131.3	231

(*) κ.Τσ: Κορώνες Τσεχοσλοβακίας.

Πηγή: United Nations, Economic and Social Council, Economic Commission for Europe, Committee on the Development of Trade «Statistical Survey of Recent Trends in Foreign Investment in East European Countries», Trade/R.575, Annex I, Γενεύη, 25 Νοεμβρίου 1991, σ. 2.

Από τον παραπάνω πίνακα συνάγεται, ότι οι δυτικο-ευρωπαϊκές χώρες που συμμετέχουν με ένα υψηλό ποσοστό 84,4% επί του συνολικού αριθμού των ξένων επιχειρήσεων στην Τσεχοσλοβακία. Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) παρουσιάζουν έντονη επενδυτική δραστηριότητα στην Τσεχοσλοβακία, συμμετέχοντας με ποσοστό 45,4% στο συνολικό αριθμό.

Οι χώρες της Ε.Ε. αντιπροσωπεύουν ποσοστό 38,9%, μικρότερο των χωρών της ΕΖΕΣ. Παρατηρούμε ότι οι χώρες της ΕΖΕΣ παρουσιάζουν μεγαλύτερη επενδυτική δραστηριότητα σαν σύνολο από τις χώρες της Ε.Ε. Από τις χώρες της Ε.Ε., η Γερμανία με 56 επενδύσεις, εκπροσωπεί το 24,2% του συνόλου (231). Η Ιταλία, με 9 επενδύσεις, συμμετέχει στο σύνολο με ποσοστό 3,9%. Η Γαλλία, Ολλανδία και Ηνωμένο Βασίλειο έχουν διενεργήσει η καθεμία 7 επενδύσεις, ήτοι ποσοστό 3%.

Μεταξύ των χωρών της ΕΖΕΣ, η Αυστρία συμμετέχει με 80 επενδύσεις (ποσοστό 34,6%), ποσοστό μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό της Γερμανίας. Η Ελβετία με 16 επενδύσεις, αντιπροσωπεύει ποσοστό 6,9%. Η Σουηδία συμμετέχει με μικρό αριθμό επενδύσεων, αντιπροσωπεύοντας το 1,7% του συνόλου.

Οι κυριότερες χώρες-επενδυτές στην πρώην Τσεχοσλοβακία κατά αύξοντα αριθμό επενδύσεων είναι: 1η θέση: Αυστρία, 2η θέση: Γερμανία, 3η θέση: Ελβετία, 4η θέση: Ιταλία, 5η θέση: Γαλλία, 6η θέση: πρώην ΕΣΣΔ, 7η θέση: Ολλανδία, 8η θέση: Ην. Βασίλειο, 9η θέση: Σουηδία και 10η θέση: ΗΠΑ.

Δυνατότητες για ελληνικές επενδύσεις στις δύο χώρες (Τσεχία, Σλοβακία) που αποτελούσαν την Τσεχοσλοβακία δεν διαφαίνεται να υπάρχουν, διότι έχουν αναπτύξει επενδυτική δραστηριότητα δυτικές χώρες και μάλιστα χώρες μη κοινοτικές. Επίσης οι δύο χώρες της πρώην Τσεχοσλοβακίας είχαν αναπτύξει τη βαρειά βιομηχανία και επομένως σήμερα, απαιτούν επενδύσεις εντάσεως τεχνολογίας, τις οποίες η χώρα μας αδυνατεί να προσφέρει.

Όσον αφορά η μετάβαση των χωρών αυτών στην οικονομία της αγοράς και την ενσωμάτωσή τους στην παγκόσμια οικονομία, καλύτερες προοπτικές εμφανίζει η Τσεχία, διότι θεωρείται πλέον ανεπτυγμένη και με καλύτερη υποδομή και συνεπώς με μεγαλύτερες δυνατότητες προσέλευσης ξένων επενδύσεων, συγκριτικά με τη Σλοβακία.

Οι συμφωνίες σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, που έχουν υπογράψει οι δύο χώρες, θα τους δώσει τη δυνατότητα για γρηγορότερη προσαρμογή τους στις συνθήκες των οικονομικών αγο-

ράς και ενσωμάτωσή τους στη διεθνή οικονομία. (Η Οικονομική Επιτροπή για την Ευρώπη των Ηνωμένων Εθνών, εκτιμούσε ότι το Σεπτέμβριο του 1992, ο συνολικός αριθμός των ξένων επενδύσεων στην πρώην Τσεχοσλοβακία ήταν 5.100 και το συνολικό επενδυθέν κεφάλαιο, 1,7 δισ. δολάρια ΗΠΑ).

Ουγγαρία

Η Ουγγαρία είχε εξελιχθεί σε βιομηχανική-γεωργική χώρα. Η γεωργία της θεωρείται πολύ ανεπτυγμένη, καθόσον το 70% του συνολικού εδάφους της χώρας είναι γεωργικά αξιοποιήσιμο, η δε γεωργική παραγωγή επιτρέπει και τη διενέργεια εξαγωγών, καθόσον η εγχώρια κατανάλωση γεωργικών προϊόντων υπερκαλύπτεται κατά 30% περίπου. Η ουγγρική οικονομία όμως βασίζεται κυρίως στο βιομηχανικό τομέα, ο οποίος παρήγαγε το 35% του καθαρού υλικού προϊόντος.

Η Ουγγαρία είχε αρχίσει τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις ήδη από το 1968, με την εφαρμογή του «Νέου Οικονομικού Μηχανισμού». Ειδικότερα είχε επιτύχει τη μεγαλύτερη σύνδεση, συγκριτικά με τις άλλες χώρες-μέλη της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ, με τη διεθνή οικονομία, φιλελευθεροποιώντας το εξωτερικό της εμπόριο και το καθεστώς των επενδύσεών της. Είχε προχωρήσει στη δημιουργία ενός τραπεζικού συστήματος, με τη δημιουργία Τραπεζών, στις οποίες όμως το κράτος είχε την πλειοψηφία των μετοχών.

Μετά το 1989, οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις εντατικοποιήθηκαν. Τα αποτελέσματα του προγράμματος σταθεροποίησης και μεταρρυθμίσεων της ουγγρικής οικονομίας προκάλεσαν ένα ελεγχόμενο πληθωρισμό, μείωση του ΑΕΠ, δραματική μείωση της βιομηχανικής παραγωγής, υψηλή ανεργία, ιδιωτικοποιήσεις ιδιαίτερα μικρών επιχειρήσεων και κατάρρευση του εμπορίου με τις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ. Αναλυτικότερα: Ο πληθωρισμός ανήλθε σε 33% το 1990, το 1991 σε 35%, το δε 1992 σε 26%. Ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ ήταν: το 1989: -0.2, το 1990: -5.0 και το 1991: -7.0. Για το 1993 αναμένεται ανάκαμψη της ουγγρικής οικονομίας με αύξηση του ΑΕΠ, η οποία εκτιμάται σε 2-3%. Όσον αφορά τις ιδιωτικοποιήσεις, προχωρούν ταχύτατα, με αποτέλεσμα ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας να συμβάλει στο 40% του ΑΕΠ της χώρας για το 1992. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι ο κύριος όγκος προέρχεται από την ιδιωτικοποίηση των μικρών επιχειρήσεων. Μετά την κατάρρευση του εμπορίου μεταξύ των

χωρών-μελών της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ, η Ουγγαρία επέτυχε το γεωγραφικό αναπροσανατολισμό του εμπορίου της προς τις δυτικές χώρες και ιδιαίτερα προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 75% των Ουγγρικών εξαγωγών το 1992 κατευθύνθηκαν προς τις δυτικές αγορές. Το 1987, το εμπόριο της Ουγγαρίας με την Ε.Ε., αντιπροσώπευε το 22%, ενώ το 1991 το 40%. Το 1987 το εμπόριο της Ουγγαρίας με την πρώην ΕΣΣΔ αντιπροσώπευε το 30%, ενώ το 1991 το 20%.

Η Ουγγαρία είχε υιοθετήσει, σαν σύστημα συναλλαγματικών ισοτιμιών, το *crawling peg*, το οποίο παρά τις περιοδικές υποτιμήσεις, θεωρείται ότι άφησε το ουγγρικό νόμισμα –το *forint*– υπερτιμημένο. Η χώρα έχει ήδη εφαρμόσει την εσωτερική μετατρεψιμότητα του νομίσματός της.

Πίνακας 2

Ξένες επενδύσεις στην Ουγγαρία κατά χώρα προελεύσεως
1974-Δεκέμβριος 1990

Χώρα/Περιοχή	Καταστατικό κεφάλαιο			Αριθμός
	Σύνολο	Ξένο		
	000 Forints	000 Forints	000\$	
Δυτική Ευρώπη	58084.9	28398.2	530.6	797
Ε.Ε.	26658.0	12918.2	257.1	412
ΕΖΕΣ	30829.5	15292.2	269.8	374
Υπόλοιπη Ευρώπη	597.4	187.8	3.7	11
ΗΠΑ	10255.8	5127.2	91.6	65
Καναδάς	186.8	85.3	1.5	17
Ιαπωνία	190.4	52.9	1.0	2
Άλλες	22380	10620	223	125
Σύνολο	91097.4	44284.9	847.8	1006

Πηγή: United Nations, Economic and Social Council, Economic Commission for Europe, Committee on the Development of Trade, «Statistical Survey of Recent Trends in Foreign Investment in East European Countries», όπ.παρ., σ. 9.

Η Ουγγαρία είναι η χώρα υποδοχής πολλών ξένων επενδύσεων (ο συνολικός αριθμός των ξένων επενδύσεων είναι υπερτραπλάσιος του αντίστοιχου αριθμού στην Τσεχοσλοβακία).

Στη σημερινή εποχή (παρά την ύπαρξη σοβαροτάτων δυσκολιών για τον υπολογισμό τέτοιου είδους δεικτών στις χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης), ο δείκτης «άμεσες ξένες

επενδύσεις/ΑΕΠ», είναι για την Ουγγαρία 4,86. Η Ουγγαρία είχε προσελκύσει ξένα κεφάλαια μέσω της νομιμοποίησης της ιδρύσεως και λειτουργίας μεικτών επιχειρήσεων στο έδαφός της, ήδη από το 1972. Παρά την εξαίρεση αυτής της χώρας να επιτρέψει ήδη από το 1972 τις άμεσες ξένες επενδύσεις στο έδαφός της, ο σημερινός δείκτης 4,86, θα πρέπει να συγκριθεί με το επίπεδο του ίδιου δείκτη για την εποχή του 1930. Η χώρα αυτή (Ουγγαρία) κατέβαλε αξιόλογες προσπάθειες για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων ιδιαίτερα μετά το 1972, αλλά το τεράστιο χάσμα με την προ του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου συσσώρευση επενδύσεων στη χώρα αυτή, δεν κατέστη δυνατόν να γεφυρωθεί.

Οι χώρες της δυτικής Ευρώπης συμμετέχουν στο συνολικό αριθμό των ξένων επενδυτικών σχεδίων στην Ουγγαρία, με το υψηλό ποσοστό 79,2%. Οι κοινοτικές επενδύσεις αντιπροσωπεύουν το 40,9% του συνόλου. Οι χώρες της ΕΖΕΣ το 37,2%. Οι αμερικανικές επενδύσεις στην Ουγγαρία, αντιπροσωπεύουν ποσοστό 6,5%, οι καναδικές 1,7% και οι Ιαπωνικές 0,2%. Οι αναπτυσσόμενες χώρες των οποίων οι οικονομίες βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο, αντιπροσωπεύουν 1,6% του συνόλου.

Από τις χώρες της Ε.Ε., η Γερμανία αντιπροσωπεύει το 25% του συνολικού αριθμού των ξένων επενδύσεων στην Ουγγαρία και το 61% του συνόλου των κοινοτικών χωρών. Το Ηνωμένο Βασίλειο παρουσιάζει επενδυτική δραστηριότητα στην Ουγγαρία με ποσοστό 4,8% του συνολικού αριθμού. Σαν κοινοτική χώρα, αντιπροσωπεύει το 11,6% των συνολικών κοινοτικών επενδυτικών σχεδίων στην Ουγγαρία. Το ποσοστό συμμετοχής της Ιταλίας, ανέρχεται σε 4,6% του συνόλου και 11,2% του κοινοτικού συνόλου. Η Ολλανδία με 2,4% του συνόλου και 5,8% κοινοτικού συνόλου. Η Ελλάδα εμφανίζεται με 3 επενδυτικά σχέδια, ποσοστό 0,3% του συνόλου.

Από τις χώρες της ΕΖΕΣ, η Αυστρία παρουσιάζει έντονη επενδυτική δραστηριότητα στην Ουγγαρία. Με 257 επενδύσεις, αντιπροσωπεύει το 25,5% του συνολικού αριθμού ξένων επενδύσεων στην Ουγγαρία (*αριθμός μεγαλύτερος από τη Γερμανία*). Οι ελβετικές επενδύσεις αντιπροσωπεύουν ποσοστό 6% του συνόλου. Οι σουηδικές επιχειρήσεις έχουν αναπτύξει δραστηριότητα με 24 επενδύσεις, ήτοι ποσοστό 2,4%. Οι δέκα (10) κυριότερες χώρες επενδυτές στην Ουγγαρία είναι: 1. Αυστρία, 2. Γερμανία, 3. ΗΠΑ, 4. Ελβετία, 5. Ηνωμένο Βασίλειο, 6. Ιταλία, 7. Ολλανδία, 8. Σουηδία, 9. Λιχτενστάιν, 10. Καναδάς.

Οι αυστριακές επιχειρήσεις έχουν αναπτύξει τη μεγαλύτερη επενδυτική δραστηριότητα στην Ουγγαρία. Ο παράγων γειννία-

ση, διαδραματίζει οπωσδήποτε σημαντικό ρόλο για τη διεύρυνση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών. Ο παράγων όμως αυτός, είναι ένας από αυτούς που συμβάλλουν στην επέκταση της συνεργασίας. Οι παλαιότεροι δεσμοί μεταξύ των δύο χωρών (Αυστρο-Ουγγαρία) έχει οπωσδήποτε συμβάλει στη μεγάλη επενδυτική δραστηριότητα των αυστριακών επιχειρήσεων στην Ουγγαρία. Κατά την άποψή μας, οι λόγοι ανάπτυξης των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών, όπως και μεταξύ Αυστρίας και των άλλων χωρών της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ, είναι κατά κύριο λόγο οικονομικοί. Η Βιέννη αποτελούσε από αρκετά χρόνια, ένα από τα κέντρα διεξαγωγής του εμπορίου Ανατολής-Δύσης. Η είσοδος σε ορισμένες χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης, πραγματοποιούνταν μέσω της Αυστρίας, χωρίς βίζα. Ιδιαίτερα δε αποτελούσε το δίαυλο για τη διείσδυση των γερμανικών επιχειρήσεων στις αγορές των χωρών-μελών της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ. Η Βιέννη ήταν έδρα τραπεζών ειδικευμένων, στις οικονομικές και εμπορικές ανταλλαγές Ανατολής-Δύσης. Αποτελούσε δε και αποτελεί, λόγω παρουσίας των καταλλήλων οργάνων (τράπεζες, ειδικευμένο προσωπικό, τεχνικές, μηχανισμοί, κανάλια επαφής), κέντρο για το συμψηφιστικό εμπόριο Ανατολής-Δύσης. (Η πρώτη συμφωνία συμψηφιστικού εμπορίου – buy-back – υπογράφηκε το 1967 μεταξύ Αυστρίας και Σοβιετικής Ένωσης).

Οι δυνατότητες ελληνικών επενδύσεων στην Ουγγαρία είναι μικρές, διότι ο ανταγωνισμός ισχυροτέρων οικονομικών δυνάμεων είναι σκληρός και δεν αφήνει περιθώρια για μεγάλο εύρους ελληνική δραστηριοποίηση. Στον αγροτικό τομέα, θα ήταν δυνατόν να διενεργηθούν επενδύσεις, διότι η Ουγγαρία είναι μεγάλη χώρα, παραγωγός και εξαγωγέας αγροτικών προϊόντων. Οι προοπτικές της Ουγγαρίας για μετάβαση στην οικονομία της αγοράς και πλήρη ενσωμάτωση στην παγκόσμια οικονομία, είναι άριστες, παρά τα προβλήματα που υπάρχουν (μεγάλο εξωτερικό χρέος). Πραγματοποιούνται σημαντικές ξένες επενδύσεις, οι οποίες αναμένεται να συμβάλλουν στην ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων, στην αναδιάρθρωση της παραγωγής, στην μεταβολή της σύνθεσης των εξαγωγών. Η συμφωνία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, αναμένεται να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο για την υποβοήθηση ενσωμάτωσης της ουγγρικής οικονομίας στη διεθνή οικονομία. (Η Οικονομική Επιτροπή για την Ευρώπη των Ηνωμένων Εθνών, εκτιμά ότι το Σεπτέμβριο του 1992, ο αριθμός των ξένων επενδύσεων στην Ουγγαρία ανήρχετο σε 12.110, το δε συνολικό επενδυθέν κεφάλαιο ήταν 3,2 δισ. δολάρια ΗΠΑ).

Βουλγαρία

Μετά το 1947 άρχισε στη Βουλγαρία η εθνικοποίηση της βιομηχανίας, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένας τεράστιος κρατικός βιομηχανικός τομέας, για τον οποίο καταβάλλονταν προσπάθειες για την περαιτέρω ανάπτυξη του, με τη συνεχή ενθάρρυνση των παραγωγικών συντελεστών για μετακίνηση προς τον εν λόγω τομέα. Έτσι, ενώ η βιομηχανία το 1948 συνέβαλε με 20% στη διαμόρφωση του καθαρού υλικού προϊόντος, το 1970, η συμμετοχή της πλησίασε το 50%.

Ο γεωργικός τομέας υπέφερε από έλλειψη επενδύσεων και μετακίνηση του γεωργικού πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα, με αποτέλεσμα, ενώ το 1948 συνέβαλε με 59% στη διαμόρφωση του καθαρού υλικού προϊόντος, το 1960 μειώθηκε σημαντικά (27%). Η βιομηχανική παραγωγή μειώθηκε κατά 27% το 1991 και κατά 22% το 1992. Όσον αφορά την ανεργία, το 1990 βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα (1,5%). Το 1991 ήταν 7,6%, για δε το έτος 1993, υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία για την ανεργία στο δημόσιο τομέα της οικονομίας (13%). Λόγω όμως ανάπτυξης του ιδιωτικού τομέα της βουλγαρικής οικονομίας κατ' ακολουθία εφαρμογής του προγράμματος των οικονομικών μεταρρυθμίσεων, η απασχόληση αναπτύχθηκε στον τομέα αυτό και απορρόφησε άνεργους προερχομένους από το δημόσιο τομέα της οικονομίας. Ο πληθωρισμός το 1991 κινείται σε πολύ υψηλά επίπεδα: 470%, ενώ το 1992 μειώθηκε 61%.

Οι εγγεγραμμένες μεικτές επιχειρήσεις τον Οκτώβριο του 1992 ανέρχονταν σε 1.100, ενώ στις αρχές του 1991 ο αριθμός τους ήταν μόλις 140. Τον Οκτώβριο του 1992, το συνολικό επενδεδυμένο κεφάλαιο ήταν 310 εκατ. δολάρια ΗΠΑ.

Δυστυχώς δεν είναι διαθέσιμα αναλυτικά στοιχεία (υπάρχει μόνο υποχρέωση για καταχώρηση των ξένων επενδύσεων στα εμπορικά μητρώα των Δικαστηρίων και όχι στα εμπορικά και βιομηχανικά Επιμελητήρια) για τη δραστηριότητα των αλλοδαπών επιχειρήσεων, πλην των ελληνικών. Συγκεκριμένα, ο αριθμός των δρώντων επιχειρήσεων στη γείτονα χώρα με ελληνική συμμετοχή, είναι 600 περίπου, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να είναι ο πρώτος ξένος επενδυτής. Εκτιμάται όμως, ότι ο αριθμός των ελληνικών επενδύσεων στη Βουλγαρία ανέρχεται σε 1.000 περίπου. Έχουν αναπτύξει ιδιαίτερη δραστηριότητα ελληνικές επιχειρήσεις στον τομέα των καταναλωτικών προϊόντων και τροφίμων, όπως η «Δέλτα» για την παραγωγή παγωτών στη γειτονική χώρα (η πραγ-

ματοποιηθείσα επένδυση θεωρείται η μεγαλύτερη ξένη επένδυση που έχει μέχρι στιγμής πραγματοποιηθεί στη Βουλγαρία). Σημαντική δραστηριότητα έχουν αναπτύξει και ελληνικές Τράπεζες:

- η «Χίος Bank», η οποία άνοιξε θυγατρικό κατάστημα στη Σόφια (η έναρξη λειτουργίας έγινε το Φεβρουάριο του 1994)

- η «Εγναντία» έχει αντιπροσωπευτικό κατάστημα στη Βουλγαρική πρωτεύουσα το οποίο θα μετατραπεί, μετά την απόκτηση της σχετικής αδείας από τις βουλγαρικές αρχές, σε υποκατάστημα

- η «Ιονική» η οποία διατηρεί αντιπροσωπευτικό κατάστημα.

Επίσης έχουν υποβληθεί στις βουλγαρικές αρχές αιτήσεις από τέσσερις ελληνικές τράπεζες: «Εθνική», «Εμπορική», «ΕΤ-ΒΑ» και «Αγροτική» για λειτουργία αντιπροσωπευτικών καταστημάτων στη Βουλγαρία. Πρέπει δε να τονισθεί ότι η παρουσία άλλων ξένων τραπεζών στη Σόφια είναι μικρή: αυτή τη στιγμή στη Σόφια υπάρχει μία μεγάλη ξένη τράπεζα η «International Bank for Investment and Development», η οποία ελέγχεται από ευρωπαϊκά και αμερικανικά κεφάλαια.

Η Ελλάδα, σαν χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει τη δυνατότητα να συντελέσει στην περαιτέρω προσέγγιση Ευρωπαϊκής Ένωσης-Βουλγαρίας, ιδιαίτερα μέσω της πλήρους αξιοποίησης από τη χώρα μας, ορισμένων κοινοτικών προγραμμάτων, που αποβλέπουν στην ενίσχυση της μεθοριακής συνεργασίας Ευρωπαϊκής Ένωσης-ομόρων Κρατών. Η μεθοριακή συνεργασία (π.χ. εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου της παραμεθώριας ζώνης των δύο χωρών και αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος της παραμεθώριας ζώνης), μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τη διάχυση της συνεργασίας σε άλλους τομείς και πέραν της παραμεθώριας ζώνης. Η περαιτέρω σύσφιξη των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων των δύο χωρών, μπορεί να επιτευχθεί μέσω της σύσφιξης των σχέσεων Ευρωπαϊκής Ένωσης-Βουλγαρίας. Το κοινοτικό πρόγραμμα Interreg, θα συμβάλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη της υποδομής (π.χ. μεταφορές), η οποία αποτελεί απαραίτητη συνθήκη για την ανάπτυξη της συνεργασίας. Ήδη κατά την συνάντηση μεταξύ επισήμων των δύο χωρών (Σύνοδος Μεικτής Διακυβερνητικής Ελληνοβουλγαρικής Επιτροπής Οικονομικής και Επιστημοτεχνικής Συνεργασίας-Σόφια 2/3 Δεκεμβρίου 1993), αποφασίσθηκε η κατάρτιση και υποβολή κοινών προτάσεων στα πλαίσια των κοινοτικών προγραμμάτων Phare και Interreg II. Οι προοπτικές για τη διενέργεια ελληνικών επενδύσεων στη Βουλγαρία αυτή τη στιγμή είναι άριστες και γενικά για την ανάπτυξη

των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων:

– η γειτνίαση αποτελεί σημαντικό παράγοντα: η Βουλγαρία μπορεί να αποτελέσει την προέκταση του φυσικού χώρου της Ελλάδας για τη διεθνοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων, ιδιαίτερα των προερχομένων από τη βόρεια Ελλάδα.

– ο ανταγωνισμός αυτή τη στιγμή είναι μικρός από άλλες δυτικές χώρες. Ίσως στο μέλλον ο ανταγωνισμός να είναι μεγαλύτερος, πράγμα που σημαίνει ότι τώρα ίσως είναι η κατάλληλη περίοδος για τη δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων.

Η ελληνική πολιτεία θα πρέπει να επιδείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την κάλυψη των επενδυτικών κινδύνων των Ελλήνων επιχειρηματιών που αναλαμβάνουν επενδυτική δράση στη Βουλγαρία. Τη δεύτερη θέση από πλευράς ξένων επενδύσεων στη Βουλγαρία κατέχει η Γερμανία. Ακόμα η Βουλγαρία έχει υπογράψει με την Ευρωπαϊκή Ένωση ειδική συμφωνία σύνδεσης, η οποία θα συμβάλει θετικά στις προσπάθειες της εν λόγω χώρας για ενσωμάτωσή της στην παγκόσμια οικονομία.

Ρουμανία

Ο κρατικός τομέας της χώρας αυτής ήταν υπερτροφικός, σε σύγκριση ακόμα και με τις άλλες χώρες μέλη της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ πριν την ανάληψη των δραστικών οικονομικών μέτρων (1-9-90). Λόγω της οριζόντιας και κάθετης οργάνωσης των κρατικών επιχειρήσεων, υπήρξαν τεράστια συγκροτήματα, με αποτέλεσμα η χώρα να έχει το μεγαλύτερο μέσο μέγεθος επιχειρήσεων στην πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ. Η ρουμανική οικονομία και κατά συνέπεια και η ρουμανική βιομηχανία, εξαρτιόταν σε σημαντικό βαθμό, περισσότερο από τις άλλες χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ, από την ενέργεια, με αποτέλεσμα η βιομηχανία να είναι ιδιαίτερα ενεργοβόρα. Ο γεωργικός τομέας της οικονομίας, υπέφερε από χαμηλή παραγωγικότητα, λόγω της κακής συντήρησης του γεωργικού εξοπλισμού, το δε επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού βρισκόταν σε χαμηλά επίπεδα, λόγω της ακολουθητέας πολιτικής διοχέτευσης καταναλωτικών αγαθών προς τις αγορές του εξωτερικού και διενέργειας επενδύσεων στη βιομηχανία, με σκοπό τη μεγιστοποίηση των εξαγωγών, τη μεγιστοποίηση των εσόδων σε ξένο συνάλλαγμα και την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους (κεφάλαιο και τοκοχρεωλήσια) της χώρας.

Όταν εφαρμόστηκε το πρόγραμμα σταθεροποίησης και μεταρρυθμίσεων (1-9-90) η ρουμανική οικονομία βρισκόταν σε απο-

διοργάνωση με σοβαρές μακροοικονομικές ανισορροπίες. Το μόνο θετικό στοιχείο που παρουσίαζε ήταν η ανυπαρξία εξωτερικού χρέους της χώρας, λόγω της πολιτικής που αναφέρθηκε παραπάνω. Μετά την έναρξη εφαρμογής του μεταρρυθμιστικού προγράμματος, η βιομηχανική παραγωγή σημείωσε σημαντική μείωση: για μεν το έτος 1991 της τάξεως του 20%, για δε το 1992 22%. Η ανεργία, ενώ το 1991 ήταν γύρω στο 2%, το 1992 άγγιξε το επίπεδο του 5%.

Πίνακας 3

Μεικτές επιχειρήσεις στη Ρουμανία από την 1-1-1990 έως τις 11-2-93

Ομάδα Χωρών	Κεφάλαιο (χιλ. \$ ΗΠΑ)	Αριθμός Εταιριών
Ευρωπαϊκή Ένωση	397.000	7.229
ΕΖΕΣ	21.183	1.167
Ο.Ο.Σ.Α. (απ' αυτές)	515.393	11.807
Βόρεια Αμερική	79.904	1.390

Πηγή: Οργανισμός Προώθησης Εξαγωγών-Γραφείο Βορείου Ελλάδας, «Αλβανία-Βουλγαρία-Ρουμανία. Οικονομικό και εμπορικό περιβάλλον σήμερα», από τους Παναγιώτη Ερμείδη και Απόστολο Αιγυπτιάδη, Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1993, σ. 225.

Η ίδια πηγή αναφέρει ότι η Ελλάδα έχει ιδρύσει 646 μεικτές επιχειρήσεις (κατέχει τη 14η θέση) με επενδυμένο κεφάλαιο 11.208\$ ΗΠΑ (κατέχει τη 10η θέση). Οι τέσσερις πρώτες χώρες που έχουν επενδύσει κεφάλαια στη Ρουμανία προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Γαλλία, Ιταλία, Γερμανία και Ολλανδία), στη 5η θέση βρίσκονται οι ΗΠΑ. Οι ελληνικές επενδύσεις στη Ρουμανία βρίσκονται σε χαμηλότερο επίπεδο σε σύγκριση με τις αντίστοιχες επενδύσεις στη Βουλγαρία. Οι ελληνικές επενδύσεις έχουν πραγματοποιηθεί στην παραγωγή παγωτών, χυμών, στην επεξεργασία ελιών, ξύλου, στην κατασκευή τσιγάρων και στις τεχνικές κατασκευές. Ελληνική τραπεζική παρουσία μέχρι στιγμής δεν υπάρχει στη Ρουμανία. Οι προοπτικές για τη διενέργεια ελληνικών επενδύσεων είναι καλές, μικρότερες όμως από αυτές στη Βουλγαρία. Η Ρουμανία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα για τη μετάβαση στην οικονομία της αγοράς και την ενσωμάτωσή της στην παγκόσμια οικονομία, διότι υπάρχει, για πολλούς λόγους, απόκλιση από τους στόχους του μεταρρυθμιστικού προγράμματος. Και η Ρουμανία έχει υπογράψει (1-2-93) ειδική συμφωνία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία προβλέπει

δυνατότητα μεγαλύτερης πρόσβασης των ρουμανικών προϊόντων στην κοινοτική αγορά.

Αλβανία

Η πιο φτωχή χώρα της Ευρώπης, αλλά με πλούσιο υπέδαφος (χρώμιο, σίδηρο, νίκελ, χαλκό, πετρέλαιο και φυσικό αέριο). Η βιομηχανία συμμετείχε με 51% στο ΑΕΠ της χώρας, οι υπηρεσίες με 15%, η δε γεωργία και τα δάση με 34%. Η χώρα είχε επί σαράντα πέντε περίπου χρόνια κλειστή οικονομία, όλα τα μέσα παραγωγής ανήκαν στο κράτος και αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα υποδομής.

Το 1991 άρχισε η εφαρμογή κάποιου μεταρρυθμιστικού προγράμματος για τη μετάβαση στην οικονομία της αγοράς. Οι ιδιωτικοποιήσεις μόλις έχουν αρχίσει. Ο δρόμος της εν λόγω χώρας για τη μετάβαση στην οικονομία της αγοράς και την ενσωμάτωσή της στο παγκόσμιο εμπόριο είναι πολύ μακρύς και δύσκολος, συγκριτικά με τις άλλες δύο εξεταζόμενες στην παρούσα μελέτη βαλκανικές χώρες (Βουλγαρία και Ρουμανία) και ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, που έχει επέλθει μεγάλη αποδιοργάνωση της οικονομικής δραστηριότητας. Το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα προβλέπει πλήρη απελευθέρωση των τιμών και απελευθέρωση των εμπορικών συναλλαγών με το εξωτερικό σε ξένο συνάλλαγμα. Το εν λόγω πρόγραμμα προκάλεσε μεγάλη πτώση της παραγωγής: το 1991 μειώθηκε κατά 50% σε σχέση με το 1990, το 1992 σημείωσε μείωση κατά 30% σε σχέση με το 1991. Η ανεργία το 1992 έφθασε σε υψηλά επίπεδα: 25%, ο δε πληθωρισμός, τον Αύγουστο του 1992 είχε μηνιαίο ρυθμό 45%.

Όσον αφορά τις ξένες επενδύσεις, τον Απρίλιο του 1993 είχαν πραγματοποιηθεί 300 περίπου ξένες επενδύσεις στην Αλβανία. Απ' αυτές οι 120 είχαν διενεργηθεί από ιταλικές επιχειρήσεις, 70 από ελληνικές και οι υπόλοιπες από επιχειρήσεις των χωρών: ΗΠΑ, Γαλλίας, Αυστρίας, Τουρκίας και Γερμανίας. (Πηγή: Οργανισμός Προώθησεως Εξαγωγών-Γραφείο Βορείου Ελλάδος, «Αλβανία-Βουλγαρία-Ρουμανία. Οικονομικό και εμπορικό περιβάλλον σήμερα», από τους Παναγιώτη Ερμειδη και Απόστολο Αιγυπτιάδη, Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1993, σ. 54). Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι οι ξένες επενδύσεις στην Αλβανία είναι ακόμα πολύ περιορισμένες σε σύγκριση με τις άλλες δύο εξεταζόμενες Βαλκανικές χώρες (Βουλγαρία, Ρουμανία).

Οι μεικτές Ελληνο-Αλβανικές επιχειρήσεις έχουν αναπτύξει

δραστηριότητα στους τομείς: του εμπορίου, της κλωστοϋφαντουργικής, του τουρισμού, της ιχθυοκαλλιέργειας, των υποδημάτων. Θα πρέπει να σημειωθεί η απουσία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από την Αλβανία. Η Ελλάδα θα μπορούσε να συνεισφέρει σημαντικά με τη διενέργεια επενδύσεων στην Αλβανία, διότι πρόκειται για αγορά που μόλις ανακαλύπτεται και η οποία δίδει προτεραιότητα στην κάλυψη σε πρώτο στάδιο των καταναλωτικών αναγκών του πληθυσμού. Οι προοπτικές για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δράσης εκ μέρους των Ελλήνων είναι πράγματι μεγάλες:

- ο παράγων γειτνίαση διαδραματίζει και στην περίπτωση της Αλβανίας σημαντικό ρόλο

- η ύπαρξη του ελληνικού στοιχείου αποτελεί έναν επιπρόσθετο παράγοντα

- η αγορά είναι παρθένα με μεγάλη ανάγκη καταναλωτικών αγαθών

- ο ανταγωνισμός με τις δυτικές χώρες είναι μηδαμινός. Εξαιρέση αποτελεί η Ιταλία, η οποία έχει αναπτύξει επενδυτική δραστηριότητα στον τουριστικό τομέα

- όπως και στη Βουλγαρία, η σύσφιξη των σχέσεων Ευρωπαϊκής Ένωσης-Αλβανίας, θα πρέπει να περάσει διαμέσου πρωτοβουλιών κυρίως της Ελλάδας, η οποία θα ενεργήσει σαν γέφυρα για την αξιοποίηση πολλών κοινοτικών προγραμμάτων: Phare, Jopp (το οποίο είναι υποπρόγραμμα του Phare) και το Interreg II, το οποίο θα βοηθήσει στην ανάπτυξη των υποδομών της γειτονικής χώρας. Και στην περίπτωση της Αλβανίας, η μεθοριακή συνεργασία με την Ελλάδα μπορεί να επεκταθεί και σε άλλους τομείς δραστηριότητας και να γίνει διάχυση και στο εσωτερικό της Αλβανίας. Η συνεπίκουρη προσπάθεια της ελληνικής πολιτείας με την διαμόρφωση του κατάλληλου κλίματος και πλαισίου στις σχέσεις των δύο χωρών, όπως και η αρωγή προς το ελληνικό επιχειρηματικό κεφάλαιο (π.χ. ασφάλιση επενδύσεων, διότι η Αλβανία θεωρείται χώρα υψηλού πολιτικού κινδύνου), θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη δραστηριοποίηση των Ελλήνων και συνεπώς σε οικονομική διείσδυση, η οποία κρίνεται απαραίτητη και για εθνικούς λόγους. Ένας άλλος παράγοντας, ο οποίος θα βοηθήσει προς την κατεύθυνση της ενσωμάτωσης στη διεθνή οικονομία αποτελεί η συμφωνία εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας που υπέγραψε στις 17-2-1992 με την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία (συμφωνία) προβλέπει την ευκολότερη πρόσβαση στην κοινοτική αγορά των αλβανικών προϊόντων και συνεπώς θα οδηγήσει στην αύξηση του εξωτερικού εμπορίου της εν λόγω χώρας.

Πολωνία

Κυρίαρχος τομέας στην οικονομία της Πολωνίας αποτελεί η βιομηχανία, για την οποία κατεβλήθη προσπάθεια εκσυγχρονισμού της, στόχος ο οποίος δεν στέφθηκε από επιτυχία τουλάχιστον σύμφωνα με τα δυτικά standards. Ο βιομηχανικός τομέας, ο οποίος συμβάλλει στο καθαρό υλικό προϊόν με 60%, αποτελούνταν στην αρχή από τη βαρειά βιομηχανία, αργότερα όμως καταβαλόταν προσπάθεια για την ανάπτυξη της ελαφράς βιομηχανίας, προς παραγωγή καταναλωτικών αναγκών.

Το 1971 η χώρα επιχείρησε το «μεγάλο άλμα προς τα εμπρός» κατά την έκφραση του τότε ηγέτη Gierek, για να μετατρέψει την Πολωνία σε μία χώρα με σύγχρονη βιομηχανία μέσω της εισαγωγής κεφαλαίων, τεχνογνωσίας από τη Δύση (import led growth), η αποπληρωμή των οποίων θα πραγματοποιούνταν υπό τη μορφή buy-back (με προϊόντα τα οποία θα είχαν παραχθεί με τη δυτική τεχνολογία, κεφάλαια). Η εν λόγω στρατηγική απέτυχε (εξαιτίας κακού προγραμματισμού) και οδήγησε στη μεγάλη αύξηση του εξωτερικού χρέους της Πολωνίας σε μετατρέψιμο συνάλλαγμα.

Ο γεωργικός τομέας παρέμεινε αναχρονιστικός και με χαμηλή παραγωγικότητα. Ενώ απασχολεί το 26% του ενεργού πληθυσμού, συμβάλει μόνο κατά 13% στη διαμόρφωση του καθαρού υλικού προϊόντος της χώρας.

Η Πολωνία είναι προικισμένη με τεράστιο ορυκτό πλούτο:

- στα αποθέματα άνθρακα κατέχει τη 5η θέση σε παγκόσμιο επίπεδο
- στα αποθέματα χαλκού κατέχει την 6η θέση παγκοσμίως
- στα αποθέματα θείου κατέχει την 3η θέση παγκοσμίως
- στα αποθέματα αργύρου κατέχει την 7η θέση σε παγκόσμια κλίμακα.

Η Πολωνία έχει υιοθετήσει, για τη σταθεροποίηση της οικονομίας της και τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, ριζοσπαστικά μέτρα (θεραπεία σοκ-από τριετίας), τα οποία χρησιμοποιήθηκαν σαν μοντέλο και από άλλες χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ. Τα μέτρα αυτά, σε συνδυασμό με τη θέσπιση κατάλληλης νομοθεσίας, επηρέασαν θετικά τη διενέργεια ξένων επενδύσεων. Τα μέτρα αυτά προκάλεσαν όμως πολύ μεγάλη μείωση του ΑΕΠ, υψηλούς ρυθμούς πληθωρισμού, υψηλή ανεργία και κατάρρευση του εμπορίου με τις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ. Ο ρυθμός εξέλιξης του ΑΕΠ ήταν: 1989: -0,2, 1990: -12,0, 1991: -10,0, 1992: +0,5%. Για το έτος 1993, προβλέπεται περαιτέρω βελτίωση της αυξητικής τά-

σης του ΑΕΠ. Ο ρυθμός πληθωρισμού, ο οποίος προήλθε από την πλήρη φιλελευθροποίηση του συστήματος των τιμών, κυμάνθηκε σε υψηλά επίπεδα: 240% το 1990, 70% το 1991, με αποτέλεσμα τη δραματική πτώση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού. Η ανεργία κινήθηκε σε υψηλά επίπεδα: 11% το 1991 και 13,5% το 1992.

Το 1987 το εμπόριο της Πολωνίας με την πρώην ΕΣΣΔ αντιπροσώπευε το 24% του συνολικού εξωτερικού εμπορίου της, ενώ το 1991 το ποσοστό ήταν 20%. Το 1987 το εμπόριο της Πολωνίας με την Ε.Ε. αντιπροσώπευε το 25% του συνόλου, ενώ το 1991 το 55%. Οι ιδιωτικοποιήσεις, ιδιαίτερα των μικρών επιχειρήσεων, σημείωσαν σημαντική επιτυχία με αποτέλεσμα, ο ιδιωτικός τομέας να συμβάλει το 1992 με 42% στο ΑΕΠ της Πολωνίας.

Πίνακας 4

Ξένες επενδύσεις στην Πολωνία κατά χώρα προελεύσεως
Μάιος 1987-Δεκέμβριος 1990

Χώρα/Περιοχή	Καταστατικό κεφάλαιο			Αριθμός
	Σύνολο	Ξένο		
	000 Zlotus	000 Zlotus	000\$	
Δυτική Ευρώπη	4235898.3	2859519.0	301.0	2296
Ε.Ε.	2793552.3	1914501.8	201.5	1661
ΕΖΕΣ	1406789.4	918288.2	96.7	613
Υπόλοιπη Ευρώπη	35556.7	26729.2	2.8	22
ΗΠΑ	381748.5	279206.0	29.4	214
Καναδάς	48824.2	36743.2	3.9	48
Ιαπωνία	10529.7	9672.0	1.0	5
Άλλες	491954	365789	38.6	236
Σύνολο	5168954.6	3550929.0	373.8	2799

Πηγή: United Nations, Economic and Social Council, Economic Commission for Europe, «Statistical Survey of Recent Trends in Foreign Investment in East European Countries», όπ.παρ., σ. 16.

Η Πολωνία είχε υιοθετήσει, από την 1-1-90 έως το Μάιο του 1991, τις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, οι οποίες οδήγησαν στην υπερτίμηση του Zloty. Το Μάιο 1991 προέβη σε υποτίμηση και στη συνέχεια υιοθέτησε σαν σύστημα συναλλαγματικών ισοτιμιών το crawling peg.

Ο αριθμός των πραγματοποιηθσών ξένων επενδύσεων στην

Πολωνία είναι 12πλάσιος του αντίστοιχου αριθμού στην Τσεχοσλοβακία. Όσον αφορά τη σύγκριση μεταξύ των ξένων επενδύσεων στην Ουγγαρία και Πολωνία, θα πρέπει να υπογραμμισθούν δύο σημεία: 1) η συμβολή των ξένων επενδυτών σε δολάρια είναι μεγαλύτερη στην Ουγγαρία παρά στην Πολωνία, η οποία έχει δεχθεί αριθμό επενδύσεων μεγαλύτερο από ότι η Ουγγαρία. Δηλαδή ο μέσος όρος του επενδεδυμένου ξένου κεφαλαίου σε δολάρια είναι μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο μέσο όρο στην Πολωνία.

Το 82% του συνόλου των ξένων επενδύσεων στην Πολωνία ανήκουν σε δυτικοευρωπαίους εταίρους. Η συμμετοχή των ΗΠΑ είναι 7,6%. Ο Καναδάς συμμετέχει με 1,7%. Οι αναπτυσσόμενες χώρες συμβάλλουν με 1,5%. Οι επενδύσεις των χωρών της Ε.Ε. αντιπροσωπεύουν το 59,3% του συνόλου (2799), οι χώρες της ΕΖΕΣ το 21,9%, οι γερμανικές επενδύσεις στην Πολωνία αντιπροσωπεύουν το 35% του συνόλου, το Ηνωμένο Βασίλειο το 5,1%, η Ιταλία το 4,7%, η Γαλλία το 4,6%, η Ολλανδία το 3,8%. Τέλος, οι ελληνικές επιχειρήσεις αντιπροσωπεύουν ποσοστό 0,4%.

Οι Σουηδοί έχουν 256 επενδύσεις στην Πολωνία, ήτοι ποσοστό 9,1%. Το ποσοστό των αυστριακών επενδύσεων ανέρχεται σε 7,1%. Το ελβετικό ποσοστό ανέρχεται σε 3,2%. Οι 10 κυριότερες χώρες που έχουν αναπτύξει επενδυτική δραστηριότητα στην Πολωνία είναι: 1η θέση: Γερμανία, 2η θέση: Σουηδία, 3η θέση: ΗΠΑ, 4η θέση: Αυστρία, 5η θέση: Ηνωμένο Βασίλειο, 6η θέση: Ιταλία, 7η θέση: Γαλλία, 8η θέση: Ολλανδία, 9η θέση: Ελβετία και 10η θέση: Δανία. Οι προοπτικές για διενέργεια ελληνικών επενδύσεων στη Πολωνία δεν θεωρούνται καλές, διότι υπάρχει ο σκληρός ανταγωνισμός των άλλων δυτικών χωρών και ιδιαίτερα των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Πολωνία, λόγω επιμονής στο μεταρρυθμιστικό της πρόγραμμα, του σχετικά ικανού αριθμού των ξένων επενδύσεων, των εξαιρετικών προοπτικών για το εξωτερικό της εμπόριο, παρουσιάζει ευοίωνες προοπτικές για την ένταξή της στη διεθνή οικονομία. Η συμφωνία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση θα επιδράσει καταλυτικά στην προσπάθεια της Πολωνίας για ενσωμάτωσή της στη διεθνή οικονομία. (Η οικονομική επιτροπή για την Ευρώπη των Ηνωμένων Εθνών εκτιμά, ότι το Σεπτέμβριο του 1992 ο αριθμός των ξένων επενδύσεων στην Πολωνία ήταν μεγαλύτερος από 9.000 με συνολικό επενδεδυμένο κεφάλαιο 1,2 δισ. δολάρια ΗΠΑ).

Πρώην ΕΣΣΔ

Η ΕΣΣΔ δεν υφίσταται πλέον, με τις συμφωνίες του Minsk και της Alma Ata του Δεκεμβρίου 1991, δημιουργήθηκε η Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ).

Η Κοινοπολιτεία παρουσιάζει ορισμένα χαρακτηριστικά, τα οποία είναι παρόμοια με αυτά της πρώην ΕΣΣΔ: το τεράστιο μέγεθος της οικονομίας της Ρωσίας σε σύγκριση με τις οικονομίες των άλλων χωρών της Κοινοπολιτείας. Η ύπαρξη τεράστιου στρατιωτικο-βιομηχανικού συμπλέγματος, το οποίο θα δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα κατά τη διαδικασία μετατροπής του σε παραγωγή για μη στρατιωτικούς σκοπούς, η ύπαρξη πλουτοπαραγωγικών υλών στη Ρωσία και εξαγωγή αυτών (ιδιαίτερα πετρελαίου), όπως επίσης ύπαρξη τέτοιων υλών στο Καζακστάν και στην Ουκρανία, η ύπαρξη της ζώνης ρουβλίου, η οποία παρά τα προβλήματά της λειτουργεί έστω και χαλαρά. Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά της Ρωσικής οικονομίας σημαίνουν ότι: 1) το κόστος της μετάβασης στην οικονομία της αγοράς και ενσωμάτωσης στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα θα είναι μεγαλύτερο από τις άλλες χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ, 2) η διάρκεια της μεταβατικής περιόδου θα είναι μεγαλύτερη, 3) θα απαιτηθούν τεράστιες επενδύσεις και 4) η Ρωσία, κατά τη λήψη μέτρων σταθεροποίησης και μεταρρύθμισης της οικονομίας της, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της την ειδική θέση της στα πλαίσια της ΚΑΚ (λόγω της ζώνης ρουβλίου). Τα άλλα κράτη της ΚΑΚ δεν έχουν λάβει σοβαρά μέτρα για τη σταθεροποίηση και τη μεταρρύθμιση των οικονομιών τους. Το σύστημα κεντρικού προγραμματισμού των οικονομιών τους εξακολουθεί να λειτουργεί. Το πρόβλημα για τα υπόλοιπα κράτη της ΚΑΚ, είναι αν θα συμμετάσχουν σε κάποια μορφή νομισματικής και οικονομικής ζώνης συνεργασίας που θα έχει σαν επίκεντρο τη Ρωσία ή θα εισαγάγουν τα δικά τους νομίσματα, που σημαίνει αποστασιοποίηση από το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα της Ρωσίας.

Η Ρωσία εφάρμοσε πρόγραμμα σταθεροποιήσεως και οικονομικών μεταρρυθμίσεων (θεραπεία σοκ-πρόγραμμα με πολλά κοινά χαρακτηριστικά με το πολωνικό πρόγραμμα) από 2-1-1992. Κατά την περίοδο 1989-91 η πρώην ΕΣΣΔ, παρουσίασε υπερπληθωρισμό, αποδιοργάνωση, μείωση της παραγωγής και της κατανάλωσης. Κατά το 1992, η παραγωγή μειώθηκε κατά 20%, ενώ ο υπερπληθωρισμός (1500%) συνεχίστηκε και το χρόνο αυτό. Το ΑΕΠ της Ρωσίας, σημείωσε πτώση κατά 2% το 1990 και 15% το

1991. Αξίζει να σημειωθεί ότι το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων δεν προκάλεσε υψηλή ανεργία πολωνικού ή ουγγρικού επιπέδου.

Πίνακας 5
Ξένες επενδύσεις στην πρώην ΕΣΣΔ κατά χώρα προελεύσεως
1987-1990

Χώρα/Περιοχή	Καταστατικό κεφάλαιο			Αριθμός
	Σύνολο	Ξένο		
	000 Roubles	000 Roubles	000\$	
Δυτική Ευρώπη	3037.0	1168.4	1870.9	1228
Ε.Ε.	1741.3	682.5	1074.4	700
ΕΖΕΣ	1063.0	418.0	685.4	468
Υπόλοιπη Ευρώπη	232.6	67.9	111.1	60
Καναδάς	125.6	53.3	86.7	53
Ιαπωνία	69.5	28.7	46.4	33
ΗΠΑ	526.8	251.4	360.2	247
Άλλες	1190	507.8	787.3	489
Σύνολο	4948.9	2009.7	3151.6	2050

Πηγή: United Nations, Economic and Social Council, Economic Commission for Europe, Committee on the Development of Trade «Statistical Survey of Recent Trends in Foreign Investment in East European Countries», όπ.παρ., σ. 18.

Η δυτική Ευρώπη αντιπροσωπεύει το 59,9% του συνόλου των ξένων επενδύσεων στην Κοινοπολιτεία. Οι ΗΠΑ αντιπροσωπεύουν το 12%, ο Καναδάς το 2,6%, η Ιαπωνία το 1,6%, οι αναπτυσσόμενες χώρες το 6,3% και οι χώρες των οποίων οι οικονομίες βρίσκονται σε μεταβατικό στάδιο το 7,5%.

Οι επενδύσεις από τις χώρες της Ε.Ε. αντιπροσωπεύουν το 34,1%. Οι χώρες της ΕΖΕΣ συμμετέχουν με 22,8%. Από τις χώρες της Ε.Ε. η Γερμανία έχει αναπτύξει τη μεγαλύτερη επενδυτική δραστηριότητα στα Κράτη της Κοινοπολιτείας (281 τον αριθμό, ήτοι το 13,7% του συνολικού αριθμού των ξένων επενδύσεων). Η Ιταλία ακολουθεί με ποσοστό 6,3%. Το Ηνωμένο Βασίλειο συμμετέχει με ποσοστό 5,5%. Η Ελλάδα συμμετέχει με 10 επενδύσεις στα εδάφη της Κοινοπολιτείας (ποσοστό 0,5%).

Η ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα θα μπορούσε να αναπτυχθεί και στις χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών διότι η ύπαρξη και του ορθόδοξου στοιχείου ιδίως στη Ρωσία, Ουκρανία και αλλού, καθώς και η παρουσία Ελλήνων, ευ-

νοεί τη σύσφιξη των δεσμών. Θα πρέπει η χώρα μας να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια για την καλύτερη αξιοποίηση των κοινοτικών προγραμμάτων που απευθύνονται προς τα κράτη της ΚΑΚ, όπως π.χ. το «TACIS» που αποβλέπει στην παροχή τεχνικής βοήθειας προς τις εν λόγω χώρες. Μία ελληνική επιχείρηση η οποία έχει αναπτύξει σημαντική δραστηριότητα στη Ρωσία και Ουκρανία είναι η «INTRAKOM» με τη κατασκευή του «ΛΟΤΤΟ» της Μόσχας και Κιέβου, καθώς την ανάληψη της μηχανοργάνωσης Τραπεζών.

Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας έχει υποκατάστημα στη Μόσχα (από κοινού με άλλες ξένες τράπεζες), η οποία αναμένεται να βοηθήσει σημαντικά την ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα στη Ρωσία. Από τις χώρες της ΕΖΕΣ, η Φιλανδία έχει δραστηριοποιηθεί σημαντικά (ο παράγων γειτνίαση διαδραματίζει ίσως εδώ σημαντικό ρόλο), συμμετέχοντας το 8,9% του συνόλου. Το ποσοστό της Αυστρίας είναι 5,6%, της Ελβετίας 3,8% και της Σουηδίας 3,2%.

Οι δέκα πρώτες επενδυτικές χώρες στην Κοινοπολιτεία είναι: 1η θέση: Γερμανία, 2η θέση: ΗΠΑ, 3η θέση: Φιλανδία, 4η θέση: Ιταλία, 5η θέση: Αυστρία, 6η θέση: Ηνωμένο Βασίλειο, 7η θέση: Ελβετία, 8η θέση: Πολωνία, 9η θέση: Γαλλία και 10η θέση: Σουηδία.

Είναι δύσκολο πάντως να προβλέψει κανείς τις τάσεις για τις επενδύσεις στις χώρες της ΚΑΚ, λόγω της επικρατούσας εκεί πολιτικής αστάθειας, η οποία δεν αποτελεί ευνοϊκό παράγοντα ανάληψης επιχειρηματικής δράσης. Μετά τα τελευταία γεγονότα στη Μόσχα και την επικράτηση του Προέδρου Γέλτσιν στη διαμάχη του με το Κοινοβούλιο, ο Γερμανός Πρόεδρος της Bundesbank συνέστησε στους Γερμανούς –και όχι μόνον– επενδυτές να τηρήσουν στάση αναμονής όσον αφορά τη διενέργεια ξένων επενδύσεων στη Ρωσία. (Η Οικονομική Επιτροπή για την Ευρώπη των Ηνωμένων Εθνών εκτιμά ότι το Σεπτέμβριο του 1992, ο συνολικός αριθμός των ξένων επενδύσεων στην πρώην ΕΣΣΔ ανερχόταν σε 9.100, το δε συνολικό κεφάλαιο που επενδύθηκε ανέρχεται σε 5,5 δισ. δολάρια ΗΠΑ).

Ελλάδα

Η Ελλάδα δεν είναι δυνατόν να αδιαφορήσει για τις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ. Λόγω των εξελίξεων στην περιοχή της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης

και της πρώην ΕΣΣΔ, δεν προβλέπεται μακροχρόνια οι παραδοσιακές εμπορικές σχέσεις να έχουν μεγάλες προοπτικές. Έτσι και οι σχέσεις των χωρών αυτών με άλλες δυτικές χώρες θα ξεφύγουν (και έχουν ήδη ξεφύγει) από το στενό παραδοσιακό πλαίσιο του διεθνούς εμπορίου (παραδοσιακές ροές εισαγωγών-εξαγωγών) και θα μετατραπούν σε μορφές ακόμα μεγαλύτερης συνεργασίας, δηλαδή θα οδηγήσουν στη διεθνοποίηση της παραγωγής.

Για σταθερή και μακροχρόνια συνεργασία με τις χώρες αυτές, είναι αναγκαία η ανάπτυξη πρωτοβουλιών από τον επιχειρηματικό κόσμο, υπό την προϋπόθεση ότι η πολιτεία βοηθά με τη δημιουργία του κατάλληλου κλίματος στις σχέσεις με τις χώρες αυτές και με μηχανισμούς στήριξης των επιχειρήσεων.

Έτσι, λαμβανομένων υπόψη των επικρατουσών οικονομικών συνθηκών στις χώρες αυτές και τα παραδοσιακά πλεονεκτήματα που διαθέτουν οι ελληνικές επιχειρήσεις θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τομείς όπου η συνεργασία με επιχειρήσεις προερχόμενες από χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ θα απέβαινε προς όφελος και των δύο μερών.

Στους τομείς στους οποίους θα πρέπει να προσβλέπουν οι Έλληνες επιχειρηματίες είναι κατά την άποψή μας οι τομείς που χρησιμοποιούν μέση τεχνολογία και ιδιαίτερα ο τομέας των καταναλωτικών προϊόντων, καθόσον η χώρα μας δεν διαθέτει τεχνολογία αιχμής. Επίσης, οι ελληνικές επιχειρήσεις λόγω του μικρού και μεσαίου μεγέθους τους, έχουν τη δυνατότητα να διεισδύσουν σε μικρές εμπορικές δραστηριότητες, εκεί όπου το έδαφος για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις δεν είναι πρόσφορο. Πρόσφοροι τομείς για τις ελληνικές επιχειρήσεις είναι ο τομέας παραγωγής επίπλων, ειδών υγιεινής, οικιακών συσκευών, της κλωστοϋφαντουργίας, ο αγροτο-βιομηχανικός τομέας, των τομέων της πληροφορικής, των υπηρεσιών, ο τομέας των εμπορικών δραστηριοτήτων, των κατασκευών, ο τουρισμός.

Στον τομέα της κλωστοϋφαντουργίας θα μπορούσε να ενταθεί ακόμα περισσότερο η πρακτική της παθητικής τελειοποίησης. Λόγω του χαμηλού εργατικού κόστους στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, η χώρα μας προμηθεύει την πρώτη ύλη όπου γίνεται επεξεργασία του προϊόντος (ραφή) και επανεισαγωγή στις χώρες της Κοινότητας. Τούτο, σε συνδυασμό με το δασμολογικό αποπλισμό που θα εφαρμοσθεί από την ΕΟΚ έναντι των χωρών αυτών, δίδει σημαντικό πλεονέκτημα (ανταγωνιστικές τιμές λόγω μείωσης του κόστους παραγωγής του τελικού προϊόντος) στις ελληνικές επιχειρήσεις, ώστε να μπορούν να ανταγωνισθούν τις

εισαγωγές ομοειδών προϊόντων από τις χώρες χαμηλού κόστους, τόσο στην ελληνική αγορά, όσο και στις αγορές των άλλων χωρών-μελών της Κοινότητας.

Στον τομέα των επίπλων, ειδών υγιεινής και οικιακών συσκευών υπάρχουν τεράστιες δυνατότητες λόγω της ύπαρξης μιας μεγάλης εσωτερικής αγοράς με αυξημένη ζήτηση για τα εν λόγω προϊόντα. Από έρευνα που διεξήχθη στις χώρες αυτές για τη διαπίστωση των επιθυμιών του πληθυσμού σε καταναλωτικά αγαθά, προέκυψε η ακόλουθη κλίμακα προτιμήσεων: αυτοκίνητα: 58%, βίντεο: 42%, φούρνοι μικροκυμάτων: 35%, πλυντήρια πιάτων: 22%, έγχρωμες τηλεοράσεις: 20%, δερμάτινα παπούτσια: 34%, αθλητικά παπούτσια: 29%, κοσμήματα-φορέματα: 24%, παλτά: 22%. (Πηγή: Εφημερίδα *Τα Νέα*, 7-12-1990).

Στον αγροτο-βιομηχανικό τομέα, παρουσιάζονται δυνατότητες για ανάληψη επενδυτικής δραστηριότητας από ελληνικές επιχειρήσεις για μεταποιημένα τρόφιμα, επεξεργασία εσπεριδοειδών, οινοποιία. Ο αγροτο-βιομηχανικός τομέας, ήταν επί μακρόν παραμελημένος στις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ. Οι χώρες αυτές ακολούθησαν ένα οικονομικό μοντέλο αναπτύξεως το οποίο βασιζόταν στην ανάπτυξη της βαρειάς βιομηχανίας καταναλωτικών αγαθών (διαρκών και μη). Μόνο η Ουγγαρία είχε αναπτύξει από τις αρχές του 1970 μία βιομηχανία κρέατος σχετικά αποτελεσματική. Μετά τις μεταρρυθμίσεις του 1989, κατέστη αναγκαία, σε όλες τις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ, η ανάπτυξη της βιομηχανίας καταναλωτικών αγαθών για την ικανοποίηση των αναγκών του πληθυσμού για είδη διατροφής υψηλής ποιότητας, καθώς επίσης και η διενέργεια εξαγωγών προς τις δυτικές χώρες, σαν αντιστάθμισμα των απωλειών των αγορών των άλλων χωρών μελών της της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ. Η διενέργεια εξαγωγών προς τις αγορές των δυτικών χωρών, απαιτεί προϊόντα υψηλής ποιότητας.

Στον τομέα της πληροφορικής θα ήταν δυνατόν να αναπτυχθεί επενδυτική δραστηριότητα (εξαγωγές «software» σε θέματα «λογισμικού»). Εδώ είναι απαραίτητο να τονισθεί ότι το ελληνικό «software» καλύπτει ανάγκες μηχανογράφησης μέσης δυναμικότητας. Οι χώρες αυτές έχουν αναπτύξει την έρευνα και την ανάπτυξη (R&D) σε υψηλά επίπεδα. Υπάρχουν δυνατότητες λοιπόν για ανάπτυξη συνεργασίας με ελληνικές επιχειρήσεις στους τομείς του software.

Τομέας ο οποίος αναμένεται να παρουσιάσει σημαντική ανάπτυξη στο μέλλον είναι ο τομέας των υπηρεσιών. Ο τομέας των υπηρεσιών στις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και

της πρώην ΕΣΣΔ είναι υπανάπτυκτος διότι ακολουθήθηκε ηθελημένη πολιτική μη ανάπτυξης του από τις χώρες αυτές. Οι υπηρεσίες δεν θεωρούνταν ότι συνέβαλαν στη διαμόρφωση του καθαρού υλικού προϊόντος. Ο τομέας των υπηρεσιών *εξαιρούνταν* από τα συστήματα εθνικών λογαριασμών των χωρών αυτών για τη μέτρηση του καθαρού υλικού προϊόντος. Για το λόγο αυτό, οι δυνατότητες ανάπτυξης επενδυτικών δραστηριοτήτων στον τομέα των υπηρεσιών είναι τεράστιες και μεγαλύτερες από ό,τι στον παραγωγικό τομέα της οικονομίας.

Στον τραπεζικό τομέα οι ανάγκες των χωρών της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ είναι τεράστιες. Οι χώρες επιδιώκουν την ανάπτυξη σύγχρονου τραπεζικού συστήματος και τη προσέλκυση ξένων τραπεζών για πολλαπλούς λόγους: διότι θα επιτρέψει (εκτός των όσων ήδη έχουν αναφερθεί) την ανάπτυξη δραστηριοτήτων σχετιζομένων με εξαγωγές (εμπορικές πιστώσεις, κάλυψη εξαγωγικών κινδύνων, *forfeiting* κ.λπ.).

Η δημιουργία άλλων μεικτών επιχειρήσεων (μη τραπεζικών), απαιτεί την παρέμβαση τραπεζών με σκοπό τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων των μη τραπεζικών μεικτών επιχειρήσεων. Η δημιουργία μεικτών επιχειρήσεων στον τομέα αυτό, αποτελεί την καταλληλότερη μορφή συνεργασίας για τις ελληνικές τράπεζες, ώστε να είναι παρούσες και να παρέχουν διευκολύνσεις και στις εκεί λειτουργούσες μεικτές ελληνικές επιχειρήσεις. Ο τομέας των ασφαλειών διανοίγει τεράστιες δυνατότητες στις ελληνικές ασφαλιστικές επιχειρήσεις, εφόσον πρόκειται για παρθένο έδαφος.

Οι τομείς των εμπορικών δραστηριοτήτων και διανομής είναι ιδιαίτερα πρόσφοροι για τη δημιουργία μεικτών επιχειρήσεων, διότι οι Έλληνες έχουν ιδιαίτερα διακριθεί στο εμπόριο. Πολλά δε κρατικά δίκτυα εμπορίας και διανομής στις χώρες αυτές, έχουν καταρρεύσει, με αποτέλεσμα την άμεση ανάγκη για παροχή έξωθεν βοήθειας για ανάπτυξή τους.

Ο τομέας των μεταφορών παρουσιάζει δυνατότητες για μεικτές επιχειρήσεις με τις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ. Οι θαλάσσιες μεταφορές, αποτελούν τον ιδεώδη τομέα για ανάπτυξη επενδυτικών δραστηριοτήτων, καθόσον οι ελληνικές ναυτιλιακές επιχειρήσεις διαθέτουν παραδοσιακά συγκριτικά πλεονεκτήματα (τεράστιο εμπορικό στόλο, άριστη γνώση της διεθνούς αγοράς φορτίων, κατάλληλο εξοπλισμό για συντήρηση πλοίων καθώς και διαχειριστικές ικανότητες).

Ο τομέας των κατασκευών (δρόμοι, γέφυρες, φράγματα κ.λπ.) μπορεί να αποτελέσει ιδιαίτερο πεδίο για ανάπτυξη επενδυτικών

δραστηριοτήτων στις χώρες αυτές. Οι ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες έχουν σημαντική εμπειρία στον τομέα των κατασκευών (είχαν αναπτύξει δραστηριότητες στη Μέση Ανατολή). Η εμπειρία αυτή θα μπορούσε να ενεργήσει καταλυτικά για τη δημιουργία μεικτών εταιριών με επιχειρήσεις από χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ. Υπάρχει μεγάλη έλλειψη υποδομής σε όλες τις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ. Ανάγκες για επαγγελματική στέγη, ανάγκες συνδεδεμένες με την οικιστική ανάπτυξη.

Ένα από τα κύρια προβλήματα για τα οποία διαμαρτύρονται οι Έλληνες επιχειρηματίες είναι η δυσκολία εξεύρεσης στέγης για στέγαση των επιχειρήσεών τους. Αναμένεται στις χώρες αυτές μεγάλη αύξηση των εργαζομένων στα γραφεία.

Ο τουρισμός αποτελεί άλλον τομέα, στον οποίο οι ελληνικές επιχειρήσεις διαθέτουν συγκριτικά πλεονεκτήματα για τη συνεργασία τους με αντίστοιχες επιχειρήσεις των χωρών της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ (ανέγερση ξενοδοχειακών μονάδων, εκπαίδευση προσωπικού κ.λπ.). Υπάρχει έλλειψη τουριστικής υποδομής στις χώρες αυτές με αποτέλεσμα οι ανάγκες να είναι τεράστιες. Η Ελλάδα θα μπορούσε να παράσχει σημαντική βοήθεια, λόγω της εμπειρίας της στον εν λόγω τομέα όταν έθεσε τις βάσεις για την τουριστική ανάπτυξη της χώρας στη δεκαετία του 1950.

Παρατηρήσεις

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις στις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και πρώην ΕΣΣΔ εκ μέρους των δυτικών χωρών έχουν αυξηθεί σημαντικά μετά τις μεταρρυθμίσεις το 1989. Εν τούτοις παραμένουν σε πολύ χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με τις επενδύσεις που πραγματοποιούνται σε διεθνές επίπεδο και τις ανάγκες εκσυγχρονισμού του παραγωγικού συστήματος των εν λόγω χωρών. Θα πρέπει καταρχήν να παρατηρήσουμε ότι το συνολικό στοκ των άμεσων ξένων επενδύσεων (FDI) στις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ είναι ασήμαντο συγκριτικά με το συνολικό παγκόσμιο στοκ FDI εφόσον δεν αντιπροσωπεύουν περισσότερο του 0,2% του παγκοσμίου στοκ.

Εάν εξετάσουμε τις ροές των άμεσων ξένων επενδύσεων στις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ, διαπιστώνεται ότι υπάρχει σαφής τάση ανόδου συγκριτικά με την προ του 1989 περίοδο. Παρόλα αυτά παραμένουν εντούτοις σε σχετικά χαμηλά επίπεδα: το 1991

για παράδειγμα, οι επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ αντιπροσώπευαν ποσοστό μικρότερο του 2% των συνολικών παγκόσμιων επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν την ίδια χρονιά.

Μία πληρέστερη εικόνα των άμεσων διεθνών επενδύσεων που πραγματοποιήθηκαν στις υπό μετάβαση χώρες λαμβάνουμε αν προβούμε σε συγκρίσεις με άλλες χώρες. Συγκεκριμένα η Γαλλία κατά τη διάρκεια του 1992, προσήλκυσε άμεσες ξένες επενδύσεις της τάξεως των 12 δισ. δολλαρίων, το δε 1993 το ποσό εκτιμάται σε 10 δισ. δολάρια. Η Κίνα, χώρα ταχέως αναπτυσσόμενη με φιλοδοξίες μετάβασης στην οικονομία της αγοράς, υπολογίζεται ότι κατά το έτος 1993, προσήλκυσε άμεσες ξένες επενδύσεις άνω των 8 δισ. δολλαρίων.

Όσον δε αφορά τις ανάγκες εκσυγχρονισμού της παραγωγικής μηχανής των χωρών της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ, οι απαιτούμενες επενδύσεις είναι τεράστιες. Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι η Ρωσική βιομηχανία πετρελαίου, έχει ανάγκη επενδύσεων 30 δισ. δολλαρίων, ώστε να αποφευχθεί η πτώση της εσωτερικής παραγωγής. Διαφορετικά η Ρωσία θα καταστεί χώρα εισαγωγέας πετρελαίου από το 1995.

Από τα παραπάνω παρατιθέμενα στοιχεία, προκύπτει ότι η ευφορία που υπήρχε στην αρχή των μεταρρυθμίσεων ότι οι χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ θα αποτελούσαν νέο Ελντοράντο δεν επαληθεύθηκε και η περιοχή της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ αποδείχθηκε μέχρι στιγμής ζώνη χαμηλής επενδυτικής δραστηριότητας για τις πολυεθνικές επιχειρήσεις. Οι προσδοκίες των εν λόγω χωρών για επενδυτική έκρηξη διαψεύστησαν και βραχυπρόθεσμα δεν πρέπει να αναμένεται σημαντική μεταβολή. Υπάρχουν εντούτοις τεράστια περιθώρια, αλλά η προσέλκυση επενδύσεων θα πρέπει να αναμένεται μεσομακροπρόθεσμα.

Εάν εξετάσουμε τους λόγους πραγματοποίησης άμεσων ξένων επενδύσεων (FDI) από τις δυτικές πολυεθνικές επιχειρήσεις στις υπό μετάβαση χώρες σε συνδυασμό με την οικονομική κατάσταση της οικονομίας των εν λόγω χωρών και το σημερινό στάδιο των μεταρρυθμίσεων, προκύπτουν και οι λόγοι της χαμηλής επενδυτικής δραστηριότητας των δυτικών επενδυτών. Οι δυτικές επιχειρήσεις προβαίνουν σε άμεσες επενδύσεις στις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ με τους εξής κυρίως στόχους:

1) για διατήρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας (εκμετάλλευση του χαμηλού κόστους παραγωγής στις υπό μετάβαση χώρες –με τη μεταφορά παραγωγικών μονάδων ή τμήματος της πα-

ραγωγικής διαδικασίας– delocalisation)

2) εξαγορά του υπάρχοντος παραγωγικού δυναμικού με στόχο τη βελτίωση της θέσης των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων στο διεθνές ολιγοπώλιο, που κυριαρχεί σε κάθε βιομηχανικό κλάδο και κατ' επέκταση στο διεθνές εμπόριο

3) κατάκτηση της εσωτερικής αγοράς των υπό μετάβαση χωρών.

Η διενέργεια επενδύσεων με σκοπό τη μείωση του κόστους παραγωγής, απαιτεί σταθερό οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον. Η θέσπιση του κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου και η παροχή κινήτρων, αποτελεί αναγκαία συνθήκη, αλλά όχι ικανή για διενέργεια μεγάλων επενδύσεων.

Η διενέργεια επενδύσεων με σκοπό την εξαγορά του διεθνώς ανταγωνιστικού παραγωγικού δυναμικού εμφανίζεται περιορισμένη, λόγω της ανυπαρξίας πολλών τομέων με παραγωγικό δυναμικό υψηλής τεχνολογικής στάθμης. Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένους τομείς σε ορισμένες υπό μετάβαση χώρες, στις οποίες οι πολυεθνικές προέβησαν σε επενδύσεις τέτοιας μορφής: στην Ουγγαρία στον φαρμακευτικό τομέα, στη Ρωσία στον τομέα της αεροναυπηγικής και στην πρώην Τσεχοσλοβακία στην αυτοκινητοβιομηχανία.

Όσον αφορά τη διενέργεια επενδύσεων για κατάκτηση της εσωτερικής αγοράς οι πολυεθνικές επιχειρήσεις προτίμησαν τις εξαγωγές αντί των επενδύσεων, λόγω ευκολίας προσπέλασης της εσωτερικής αγοράς των εν λόγω χωρών πράγμα που αποδεικνύει ότι οι εμπορικές ροές και οι ροές επενδύσεων προς τις εν λόγω χώρες δεν είναι συμπληρωματικές.

Άλλος σημαντικός παράγοντας που επέδρασε αρνητικά στην προσέλκυση δυτικών FDI στις υπό μετάβαση χώρες, αποτέλεσε η αδυναμία ιδιωτικοποίησης μεγάλων μονάδων, η οποία θα μπορούσε να προσελκύσει σημαντικό αριθμό ξένων επενδυτών. Το αντιπαραγωγικό μέγεθος των πελώριων βιομηχανικών συγκροτημάτων και η γραφειοκρατική δομή τους δυσχεραίνει την ιδιωτικοποίηση, αλλά και τη συμμετοχή του ξένου κεφαλαίου. Η κατάτμηση σε μικρότερες παραγωγικές μονάδες και η μετατροπή τους σε κεφαλαιουχικές εταιρείες θα διευκολύνει την ιδιωτικοποίησή τους και την προσέλκυση ξένων επενδυτών (split-corporatisation).

Οι προαναφερόμενοι παράγοντες δεν επιδρούν όμως με την ίδια βαρύτητα για όλες τις δυτικές χώρες. Ως προσδιοριστικοί παράγοντες για αμερικανικές και ιαπωνικές επενδύσεις στις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ θεωρείται η κατάκτηση της εσωτερι-

κής αγοράς, για την οποία προς το παρόν προτιμούν τη διενέργεια εξαγωγών αντί των επενδύσεων. Οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία δεν φαίνεται να έχουν ανακαλύψει συγκριτικά πλεονεκτήματα στις χώρες της περιοχής της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ, διότι δεν έχουν εισέτι αναπτύξει σημαντική επενδυτική δραστηριότητα. Αξίζει να σημειωθεί ότι από τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες, οι χώρες της Ε.Ε. έχουν τη μεγαλύτερη επενδυτική δραστηριότητα στις χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης, καθώς και στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Απ' αυτές η Γερμανία είναι η πρώτη χώρα που παρουσιάζει τη σημαντικότερη επενδυτική δραστηριότητα. Η γερμανική επενδυτική δραστηριότητα εμφανίζεται με τη μορφή μεταφοράς της παραγωγής (delocalisation) προς τις υπό μετάβαση χώρες, με σκοπό τη μείωση του κόστους παραγωγής, διότι η Γερμανία παρουσιάζει κάμψη της διεθνούς ανταγωνιστικότητάς της σε αρκετούς τομείς λόγω του υψηλού κόστους παραγωγής. Θα πρέπει όμως να τονισθεί, ότι η Γερμανία επιδιώκει και τους τρεις στόχους. Προς το παρόν δίδει μεγάλη βαρύτητα στη μεταφορά παραγωγικών μονάδων ή τμημάτων παραγωγικών μονάδων (delocalisation), για τους λόγους που μόλις προαναφέρθηκαν. Η συμμετοχή της στις εξαγορές είναι σημαντική, ενώ η κατάκτηση της εσωτερικής αγοράς αποτελεί σταθερό στόχο. Η Γερμανία ήταν κατά το παρελθόν και εξακολουθεί να είναι ο πρώτος εμπορικός εταίρος των χωρών της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ. Την εμπειρία της λοιπόν στον εμπορικό τομέα, η Γερμανία την έχει ήδη διοχετεύσει, προσπαθώντας να αναπτύξει τις οικονομικές της σχέσεις σε νέα βάση (ήτοι σε βάση μη παραδοσιακή – η οποία διεξαγόταν κυρίως με το εμπόριο και μετριόταν με όρους εισαγωγών-εξαγωγών). Επίσης οι ιδιαίτεροι δεσμοί τους οποίους είχε αναπτύξει η Γερμανία με την πρώην Ανατολική Γερμανία συνετέλεσε σημαντικά στη διείσδυσή της στις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ.

Από τις χώρες της ΕΖΕΣ η Αυστρία έχει αναπτύξει μεγάλη επενδυτική δραστηριότητα και ξεπερνά σε ορισμένες περιπτώσεις τις γερμανικές επενδύσεις. (Πληροφορίες όμως αναφέρουν ότι πολλές αυστριακές επιχειρήσεις που επενδύουν στις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και της πρώην ΕΣΣΔ είναι θυγατρικές γερμανικών επιχειρήσεων). Παρόλα αυτά εκτιμάται ότι η Γερμανία θα παραμείνει ο πρώτος εμπορικός εταίρος των ανατολικών και ο πρώτος επενδυτής κατά τα προσεχή χρόνια στην περιοχή της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ λαμβανομένης σαν σύνολο. Αλλά και η Αυστρία θα συνεχίσει να ενισχύει τη θέση της, οπότε οι δύο χώρες αναμένεται να λειτουργήσουν συμπληρωματικά.

Όσον αφορά τη σπουδαιότητα των τριών κύριων στόχων διενέργειας άμεσων επενδύσεων (μεταφορά παραγωγής, εξαγορά παραγωγικού δυναμικού, κατάκτηση εσωτερικής αγοράς) από τις δυτικές πολυεθνικές στις υπό μετάβαση χώρες, μακροπρόθεσμα η κατάκτηση της εσωτερικής αγοράς των υπό μετάβαση χωρών, θα καταστεί κατά την άποψή μας, ο σημαντικότερος παράγοντας διενέργειας άμεσων επενδύσεων (FDI) στις εν λόγω χώρες. Η σημασία του πρώτου παράγοντα –διενέργεια επενδύσεων για παραγωγή λόγω χαμηλού κόστους (delocalisations)– τείνει να μειωθεί και αναμένεται σταδιακά να περιορισθεί, καθόσον με το πέρασμα του χρόνου με την άνοδο του βιοτικού επιπέδου το κόστος παραγωγής θα αυξάνεται προοδευτικά και το παραγωγικό δυναμικό θα καταστεί περισσότερο απαιτητικό και λιγότερο πειθαρχημένο από πριν.

Ο δεύτερος παράγοντας διενέργειας έμμεσων επενδύσεων, ήτοι εξαγορά του παραγωγικού δυναμικού, θα εξασθενήσει βαθμιαία, καθόσον ο αριθμός των παραγωγικών μονάδων ή τομέων που διαθέτουν σύγχρονη τεχνολογία και εξειδικευμένο παραγωγικό δυναμικό είναι περιορισμένος, ενώ πολλές από τις καλύτερες επιχειρήσεις έχουν ήδη εξαγορασθεί από δυτικούς επενδυτές. Η κατάκτηση της εσωτερικής αγοράς από τους δυτικούς επενδυτές συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη στις χώρες της πρώην ΚΟΜΕΚΟΝ του τομέα των υπηρεσιών, ο οποίος υποφέρει από έλλειψη υποδομής. Ο τραπεζικός τομέας είναι υπανάπτυκτος, ομοίως ο ασφαλιστικός. Ο τομέας παροχής υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις είναι υπανάπτυκτος και η ανάπτυξή του συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη της οικονομίας της αγοράς.

Όσον αφορά τη γεωγραφική προέλευση των άμεσων ξένων επενδύσεων, καθώς και τον προορισμό τους στις υπό μετάβαση χώρες, τη μεγαλύτερη επενδυτική δραστηριότητα στις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και πρώην ΕΣΣΔ την έχουν αναπτύξει οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες, κυρίως στις χώρες Visegrad, λιγότερο στην πρώην ΕΣΣΔ ενώ φαίνεται ότι είναι περιορισμένη η δραστηριότητά τους στις βαλκανικές χώρες.

Όσον αφορά την Ελλάδα θα πρέπει να τονισθούν ορισμένες ιδιαιτερότητες: Η χώρα μας είναι αυτή τη στιγμή ο πρώτος επενδυτής των Βαλκανίων με τεράστιες δυνατότητες για περαιτέρω διενέργεια επενδύσεων και σύσφιξη οικονομικών σχέσεων στην περιοχή αυτή. Αντίθετα οι δυνατότητες της Ελλάδος για οικονομική διείσδυση στις χώρες της ΚΑΚ είναι μικρότερες συγκριτικά με αυτές των Βαλκανίων και περιορισμένες για τις χώρες Visegrad.

Θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι από τις χώρες Visegrad (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία και Σλοβακία), οι τρεις πρώτες αναμένεται, λόγω διαφορετικού βαθμού ανάπτυξης, γειτνίασεως με δυτικές οικονομίες και επαφής με τα εμποροβιομηχανικά κυκλώματα της Δύσης, να έχουν αλματώδη ανάπτυξη, να ενταχθούν με ταχείς ρυθμούς στην παγκόσμια οικονομία και να εξελιχθούν, χάρις στις ξένες επενδύσεις, σε σοβαρούς ανταγωνιστές ορισμένων κοινοτικών προϊόντων στη διεθνή αγορά. Λόγω δε διενέργειας επενδύσεων από δυτικές πολυεθνικές στις χώρες Visegrad, αναμένεται ανάπτυξη του intra-industry trade (μεταξύ χωρών Visegrad και δυτικών πολυεθνικών), το οποίο δεν αναμένεται να αναπτυχθεί στις χώρες των Βαλκανίων και στην ΚΑΚ.

Πάντως, παρά τη μέχρι τώρα χαμηλή επενδυτική δραστηριότητα των δυτικών επενδυτών, υπάρχουν μακροπρόθεσμα τεράστιες προοπτικές άμεσων επενδύσεων στις χώρες της ανατολικής, κεντρικής Ευρώπης και πρώην ΕΣΣΔ, υπό την προϋπόθεση ότι θα υπάρξουν μακροοικονομική σταθερότητα, εξωστρεφείς πολιτικές ένταξης στη διεθνή αγορά, αναδιάρθρωση της παραγωγικής βάσης και συνέχιση των μεταρρυθμίσεων για τη δημιουργία συνθηκών οικονομίας αγοράς.

Βιβλιογραφία

- Aglietta Michel, «La convertibilité du Rouble», *Economie Prospective Internationale*, No 44, 4e trimestre 1990, σ. 7-33.
- Bleaney Michael, «Some Trade Policy issues in the transition to a market Economy in Eastern Europe», *The World Economy*, Vol. 2, No 2, June 1990, σ. 250-262.
- Csaba L., «First lessons in the transformation of the Economic Systems in Central Europe», *Acta Oeconomica*, Vol. 43, (3-4), σ. 231-250.
- Bayou Celine, Lormeau Patricia, «Les stratégies d' accueil du capital occidental en Europe centrale et dans l' ex-URSS», *Le Courrier des Pays de l' Est*, No 370, Juin 1992, σ. 3-20.
- Bayou Celine, «La présence économique française en Europe centrale et orientale au seuil de 1993», *Le Courrier des Pays de l' Est*, No 379, Mai 1993, σ. 3-35.
- Commission of the European Communities*, «The path of reform in Central and Eastern Europe», Brussels, 1991.
- Commission of the European Communities*, Directorate General External Relations, «Report on G-24 activities», Brussels, 25 October 1991.
- Calvo A. Guillermo and Frenkel Jacob, «From centrally Planned to Market Economy», *IMF Staff papers*, Vol. 38, No 2, June 1991, σ. 268-299.

- Clavel Jean-Daniel, «Les Relations Economiques Est-Quest», *Bruylant*, Bruxelles, 1989.
- Γερμίδης Δ., «Θεσσαλονίκη: κέντρο χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών», Θεσσαλονίκη, 1991.
- Damraw W. Dirk, «The Role of Foreign Investment in East European Privatization: Hungary, Poland and Czechoslovakia», στο *Creating Capital Markets in Eastern Europe*, Edited by John R. Lampe, Washington, 1992.
- Estrin Saul, «Economic Transition in Central and Eastern Europe: how far have we got?», *International Economic Outlook*, Vol. 2, No 1, June 1992, σ. 4-9.
- Ερμείδης Παναγιώτης και Αιγυπτιάδης Απόστολος, «Αλβανία-Βουλγαρία-Ρουμανία. Οικονομικό και Εμπορικό περιβάλλον σήμερα», *Οργανισμός Προωθήσεως Εξαγωγών-Γραφείο Βορείου Ελλάδος*, Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 1993.
- ΕΤΒΑ, «Διαχείριση, Προώθηση Ελληνικών Προϊόντων στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης: Ανάλυση της Αγοράς στην Πολωνία», τεύχος 3, Αθήνα, 1991.
- Foreign Trade Research Institute*, «The International and the Polish Economy in 1991 and 1992», Warsaw, 1992.
- Ινστιτούτο Ερευνών και Πολιτικής Στρατηγικής*, Διημερίδα με θέμα: «Ελλάδα και Βαλκάνια. Προτάσεις για μια Εθνική Στρατηγική», Αθήνα, 5 και 6 Φεβρουαρίου 1993.
- Koulourianos Dimitris (speaking notes), «Eastern Europe, the European Bank and Greece», *London School of Economics*, February 1992.
- Κέρδος* (οικονομική εφημερίδα), 8-12-93.
- Le Courrier des Pays de l' Est*, No 361, Juillet-August 1991.
- Lhomel Edith, «Industries agro-alimentaires et investissements occidentaux en Europe central et orientale», *Le Courrier des Pays de l' Est*, No 377, Mars 1993, σ. 3-35.
- Murphy M. Mevin, Shleifer Andrei, Vishny W. Robert, «The transition to a market Economy: Pitfalls of a partial reform», *Quarterly Journal of Economics*, Vol. CV II, August 1992, σ. 889-906.
- Meltzer Allan, «Trade, not aid. The only way to go for Eastern Europe and the CIS», *The International Economy*, July-August 1992, σ. 30-32.
- Nuti Domenico Mario, «Lessons from the Stabilisation Programmes of Central and Eastern European Countries, 1989-91», *Commission of the European Communities*, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, No 92, Brussels, May 1992.
- Nuti D. Mario and Pisani-Ferry Jean, «Post-Soviet Issues: Stabilisation, Trade and Money», *Commission of the European Communities*, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, No 93, Brussels, May 1992.
- ECD, «Matrix of the Transition Process to a market economy: the case of Romania», Paris, 24-1-1992.
- Schmieding Holder, «From Plan to Market: On the nature of the transformation crisis», *Weltwirtschaftliches Archiv*, Band 129, Heft 2, 1993, σ. 216-254.
- Simai Mihaly, «East-West co-operation at the end of the 1980s: Global issues, Foreign Direct Investments and Debts», Budapest, 1989.
- Tarr David, «Problems in the Transition from the CMEA: Implications for Eastern

- Europe», *Communist Economies and Economic Transformation*, Vol. 4, No 1, 1992, σ. 23-43.
- Teichova Alice, «Interwar Capital Markets in Central and Southeastern Europe», in *Creating Capital Markets in Eastern Europe*, Edited by John R. Lampe, Washington, 1992.
- Τζεν Ιωάννης, «Ευνοϊκές οι δυνατότητες για επενδυτική δραστηριότητα στην Αλβανία», *Ναυτεμπορική 58η ΔΕΘ*, Σεπτέμβριος 1993.
- United Nations*, World Investment Report, «The Triad in Foreign Direct Investment», New York, 1991.
- United Nations*, Economic Commission for Europe, «ECE (Economic Commission for Europe) Economies in Transition, Growth of Foreign Investment, East-West Joint-Ventures News, No 9, Geneva, October 1991.
- United Nations*, Economic Commission for Europe, «Economies in transition, Growth of Foreign Investment», *East-West Investment and Joint Ventures News*, No 14, Geneva, December 1992.
- United Nations*, Economic Commission for Europe, «Promoting Foreign Direct Investment in the Economic Commission for Europe Region», *Trade/R. 572*, Geneva, 25 November 1991.
- United Nations*, Economic Commission for Europe, «Statement of the Delegation of the USA», Geneva, 2-4 December 1991.
- United Nations*, Economic Commission for Europe, «Statistical Survey of Recent Trends in Foreign Investment in East European Countries», *Trade/R. 575*, Geneva, 25 November 1991.
- World Bank*, «Bulgaria: Crisis and Transition to a Market Economy», Vol. I (The main report), Washington, D.C. 1991.
- World Bank*, «Bulgaria: Crisis and Transition to a Market Economy», Vol. II (sectoral analyses), Washington, D.C. 1991.
- Winiacki Jan, «Knowledge of Soviet-Type Economy and "Heterodox" stabilization-based outcomes in Eastern Europe», *Weltwirtschaftliches Archiv*, Band 129, Heft 2, 1993, σ. 384-410.
- Zecchini Salvatore, «Opportunities and obstacles in the Development of East-West Trade», Thessaloniki, 30-9-1991.

